

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(липень 2023 року)

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд)	4
THANZA v. Albania: стверджувана відсутність справедливого та публічного розгляду незалежним і безстороннім судом справи про звільнення заявника з посади судді Верховного суду за результатами повторного оцінювання, проведеного в межах судової реформи – порушення	4
KULISH v. Ukraine: стверджувана упередженість суду з огляду на відсутність сторони обвинувачення у суді першої інстанції при розгляді справи про вчинення адміністративного правопорушення – заяву визнано неприйнятною	11
GOLOVIN v. Ukraine: звільнення судді Конституційного Суду України за участь в ухваленні дискусійного рішення за відсутності чіткого тлумачення інкримінованого йому «порушення присяги» та обсягу його функціонального імунітету – порушення	15
PASLAVIČIUS v. Lithuania: покладення на заявника обов'язку сплати судових витрат, понесених його колишнім роботодавцем – відповідачем у справах про зняття дисциплінарних стягнень з заявника та про звільнення його з роботи – відсутність порушення	18
Стаття 7 Конвенції (ніякого покарання без закону)	24
TRISTAN v. the Republic of Moldova: неврахування законодавчих змін до статті Кримінального кодексу, на підставі якої було постановлено вирок заявниці та непередбачуваність такого законодавства з огляду на внесені зміни – порушення	24
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	27
B. F. AND OTHERS v. Switzerland: відмова у задоволенні запитів біженців на возз'єднання сім'ї з підстав невідповідності умові незалежності від соціальних виплат – порушення	27
GLUKHIN v. russia: використання технології розпізнавання обличчя з метою ідентифікації, встановлення місцезнаходження та подальшого арешту заявника в контексті реалізації ним свого права на свободу вираження поглядів – порушення	34
GULIYEV v. Azerbaijan: звільнення заявника з посади прокурора з підстав, не передбачених законом – порушення	42
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	47

HURBAIN v. Belgium [GC]: покладення обов'язку на заявника – видавництва щоденної газети, знеособити електронну версію спірної статті, в якій вказувалося повне ім'я водія, який спричинив смертельну ДТП з огляду на «право на забуття» останнього – відсутність порушення	47
TULEYA v. Poland: судові переслідування заявника, як стверджувана помста за висловлену ним критику судової влади, а також позбавлення його імунітету та відсторонення від обов'язків судді у зв'язку з цим Дисциплінарною палатою Верховного суду, яка не відповідала вимогам «незалежного та неупередженого суду, створеного за законом» – порушення	53
MANOLE v. the Republic of Moldova: непропорційно суворе покарання у вигляді звільнення заявниці з посади судді з підстави розголошення нею ЗМІ обґрунтування своєї окремої думки до оприлюднення повного тексту судового рішення – порушення	59
Рішення ЄСПЛ проти України	63

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

THANZA v. Albania (№ 41047/19)

Обставини справи

Ця справа стосувалася результатів повторного оцінювання заявника, який обіймав посаду судді Верховного суду, на відповідність займаній посаді в рамках так званої «перевірки доброчесності», які призвели до його звільнення.

Заявник був професійним суддею і відповідно до Закону про розкриття активів від 10 квітня 2003 року № 9049 щорічно подавав декларації про майно до Вищої інспекції з питань декларування та аудиту майна та конфлікту інтересів (HIDAACI), яка протягом багатьох років не виявляла жодних невідповідностей або неточностей у поданих ним даних. З 2009 по 2013 роки заявник обіймав посаду члена Конституційного суду Албанії, а в 2013 році він був призначений на посаду судді Верховного суду Албанії. Кандидати на ці посади мали проходити перевірку в Управлінні безпеки секретної інформації («CISD»), яку заявник успішно пройшов.

У 2016 році Албанія запровадила комплексні реформи системи правосуддя, що включали внесення змін до Конституції та ухвалення низки законів, зокрема Закону про перевірку доброчесності, які передбачали, серед іншого, проведення повторного оцінювання всіх діючих суддів (так звана «перевірка доброчесності», див. також *Xhoxhaj v. Albania*, № 15227/19, 9 лютого 2021 року). Перевірка мала проводитися спеціально створеними органами – Незалежною кваліфікаційною комісією (далі – Комісія) та Апеляційною палатою при Конституційному суді (далі – Апеляційна палата). Вони мали повторно оцінити кожного діючого суддю за трьома критеріями: (i) оцінка активів; (ii) перевірка доброчесності, спрямована на визначення будь-яких можливих зв'язків з організованою злочинністю (надалі також згадується як «оцінка зв'язків»); та (iii) оцінка професійної компетентності. Після завершення кожного етапу повторної оцінки органи перевірки повинні були ухвалити вмотивоване рішення про затвердження особи, яка перевірялася, на посаді або про її відсторонення чи звільнення з посади.

Відповідно до встановленої процедури Комісія провела адміністративне розслідування щодо заявника по кожному із вказаних трьох критеріїв. За результатами перевірки за кожним критерієм Комісією був зроблений висновок про наявність підстав для звільнення заявника згідно з відповідними положеннями Закону про перевірку доброчесності.

Так, в результаті проведеної Комісією перевірки попередніх щорічних декларацій заявника, поданої ним перевіркою декларації, його активів та майна було виявлено серйозні недоліки, наприклад, майно, яке не було ним задекларовано. Також за підрахунками Комісії, враховуючи чистий дохід заявника та дохід від професійної діяльності його дружини у 1992-2003, 2004, 2005, 2008 та 2009 роках у нього не мало бути достатніх коштів для придбання двох квартир та заявлених у річних деклараціях заощаджень. За розрахунками Комісії у період 1992-2003 років та протягом чотирьох років з 2004 по 2016 роки витрати заявника перевищували його прибутки.

Заявник надав Комісії документи та письмові пояснення для обґрунтування законності своїх активів, однак за результатами їх розгляду і проведеного усного слухання Комісія все одно дійшла висновку про наявність підстав для звільнення заявника відповідно до Закону про перевірку доброчесності.

В рамках другого критерію перевірки в січні 2017 року заявник заповнив стандартну форму декларації доброчесності, заперечуючи будь-яку причетність до діяльності, пов'язаної з організованою злочинністю, або існування неналежних контактів з особами, причетними до неї. У 2016 році проти заявника та іншої особи, L. H., велося корупційне розслідування, яке пізніше було припинено рішенням прокурора за відсутністю складу кримінального злочину. За змістом Закону про перевірку доброчесності не підлягали декларуванню лише ті розслідування, щодо яких існував виправдувальний вирок суду, тому заявник мав зазначити про це розслідування в декларації, однак він цього не зробив.

Управління безпеки секретної інформації підготувало звіт, який ґрунтувався на «досьє» заявника та даних двох інших спеціалізованих відомств і Генеральної прокуратури, які були ними надані Управлінню листами із грифом «секретно». Цей звіт був переданий Комісії, однак було незрозуміло, чи були їй передані вказані листи двох відомств. Під час свого розслідування Комісія додатково запитала заявника, чи велося стосовно нього розслідування чи кримінальне переслідування в минулому, і він надав детальний звіт про згадане розслідування 2016 року, яке не було ним задекларовано.

За результатами перевірки за другим критерієм Комісія на основі звіту Управління безпеки секретної інформації ухвалила висновок про те, що заявник подав неправдиві дані у декларації доброчесності, не повідомивши про розслідування 2016 року, що він мав неналежні контакти з особами, причетними до організованої злочинності, і що його «схильність до кримінальної діяльності» означала, що на нього «легко чинився тиск з боку кримінальних структур».

Етичність і доброчесність заявника також викликали сумніви.

Беручи до уваги відповідні положення Закону про перевірку доброчесності та результати проведеної перевірки Комісія дійшла висновку, що заявник

підірвав довіру суспільства до системи правосуддя, в якій він багато років працював на високих посадах, і ухвалила рішення про його звільнення відповідно до статті 61(5) Закону про перевірку доброчесності.

Заявник звернувся із апеляційною скаргою до Апеляційної палати, яка повідомила його, що справа розглядатиметься у звичайному письмовому порядку, тобто без відкритого засідання та за його відсутності. При оцінці законності активів заявника Апеляційна палата послуговувалася своїми власними розрахунками, однак дійшла аналогічних із Комісією висновків. Рішенням від 18 квітня 2019 року Апеляційна палата залишила у силі рішення Комісії від 17 липня 2018 року.

Посилаючись на статті 6 (право на справедливий суд), 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) та 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту) заявник скаржився, зокрема, на відсутність справедливого та публічного розгляду його справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, під час проведення процедури перевірки доброчесності; на своє звільнення з посади судді в рамках цієї процедури, та на подальший негативний вплив такого втручання на його здатність займатися адвокатською діяльністю.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 6 Конвенції

Суд визнав прийнятною скаргу заявника щодо відсутності гарантій справедливого судового розгляду згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції лише в її цивільному аспекті, однак відхилив скаргу щодо відсутності розгляду його справи незалежним та неупередженим судом з огляду на недотримання заявником правила 6 місяців, і, посилаючись на зроблені ним висновки у згаданій вище справі *Xhoxhaj v. Albania* відхилив як необґрунтовану скаргу на відсутність публічного слухання справи на рівні апеляції. Далі Суд надав оцінку твердженням заявника щодо відсутності гарантій справедливого судового розгляду відповідно до кожного етапу проведеної стосовно нього перевірки за згаданими вище критеріями.

(i) Оцінка активів

Суд вважав, що згідно з цивільним аспектом пункту 1 статті 6 Конвенції, який стосується «цивільних прав і обов'язків» заявника, йому мала б бути надана адекватна можливість належним чином заперечити проти висновків, зроблених за результатами проведеного адміністративного розслідування, і оскаржити їх в ефективний спосіб (див. *Xhoxhaj v. Albania*, §§ 326 і 328). Розглядаючи проведене провадження в цілому, Суд дійшов висновку, що право заявника на справедливий судовий розгляд не було порушено в цій частині,

оскільки хоча йому і було надано лише три дні для підготовки свого захисту і надання письмових пояснень та доказів для спростування висновків Комісії за результатами повторно проведеної оцінки його активів, він мав достатньо часу для їх надання щодо результатів первісної оцінки. Клопотання для продовження встановленого терміну він не подавав, а надані ним пояснення та докази були долучені до матеріалів справи і належним чином оцінені Комісією.

Суд також вказав на те, що висновки Апеляційної палати були чітко викладені в її рішенні, ґрунтувалися на зроблених нею самостійних розрахунках активів заявника, що було дозволено законом, і враховували подані ним заперечення щодо використаної Апеляційною палатою методології для проведення розрахунків. Не було підтвердження того, що Апеляційній палаті було представлено будь-які докази, щодо яких заявнику не було надано можливості надати коментарі під час письмового провадження. У будь-якому випадку, відмова оприлюднити деякі внутрішні документи, створені в самій Апеляційній палаті з метою підготовки обговорення суддями результатів проведеної оцінки активів заявника, не порушує вимог цивільної частини статті 6 Конвенції.

Що стосується стверджуваної заявником відсутності у Комісії та Апеляційної палати єдиного методу проведення розрахунків для оцінювання витрат на життя, що негативним чином позначилося на можливості заявника надати пояснення щодо своїх заощаджень у 1990-х роках, Суд зазначив, що хоча Комісія і визначила потребу в єдиній методології лише в 2021 році, проте застосований нею підхід у справі заявника в 2018 році не видається довільним або явно необґрунтованим.

Суд також нагадав, що стаття 6 Конвенції не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів або способу їх оцінки, тому це питання насамперед належить до компетенції національного законодавця та національних судів.

Судова кар'єра заявника почалася в 1992 році і тривала безперервно до 2018 року, при тому, що з 2003 року він підлягав щорічному декларуванню майна. Висновки органів перевірки ґрунтувалися як на інформації його перевіркової декларації, так і на попередніх деклараціях про майно, поданих ним та його дружиною, оскільки метою оцінки активів була перевірка законності джерела придбання майна і перевірка правдивості перевіркової декларації порівняно з попередніми щорічними деклараціями. Суд також не вважав, що заявник був поставлений у складне становище у зв'язку із необхідністю надання обґрунтування законності фінансових джерел після спливу значного часу та за можливої відсутності підтверджуючих документів.

Суд дійшов висновку, що застосований органами перевірки підхід до першого компоненту процесу перевірки в цій справі не призвів до порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

(ii) перевірка добросовісності, спрямована на визначення будь-яких можливих зв'язків з організованою злочинністю

Суд вважав, що Комісія просто підтримала висновки Управління щодо «схильності заявника до злочинної діяльності» та того, що на нього «легко чинити тиск з боку кримінальних структур», не провівши власного розслідування і переклавши на заявника тягар доведення фактів, які б спростували ці висновки.

Органи перевірки встановили, що заявник у невизначений період мав «неналежний контакт» з «особами», причетними до організованої злочинності, хоча Управління у своєму звіті посилалося лише на його контакти з однією особою, L. H. Крім того, органи перевірки не надали належної оцінки відповіді заявника на додаткові запитання Комісії щодо його знайомства з певними особами або щодо будь-яких обставин, що виникли під час розслідування 2016 року. Подробиці контактів з іншими особами та обставини, пов'язані з цими випадками «організованої злочинності», викладені у звіті Управління, не були надані заявнику з посиланням на законодавчі положення, хоча він і подавав до Апеляційної палати відповідне клопотання про розкриття цієї інформації. Суд вважав, що хоча зміни до Конституції надавали органам перевірки можливість обмеження конституційних прав суб'єкта перевірки, ці конституційні положення передбачали, що конституційні права можуть бути обмежені законом лише в інтересах суспільства, і що такі обмеження не можуть виходити за межі того, що дозволено Конвенцією. Апеляційна палата не навела жодних аргументів щодо необхідності та пропорційності за конкретних обставин цієї справи застосування до заявника будь-яких таких обмежень щодо доступу до секретних документів або їх відповідності положенням статті 6 Конвенції.

Суд вважав, що з урахуванням цих обставин заявник не мав відповідної можливості спростувати ці висновки органів перевірки і ефективно себе захищати.

Щодо розслідування 2016 року Суд звернув увагу на те, що воно було негайно припинено прокурором за відсутністю складу злочину, і що було зроблено висновок, що контакт заявника з L. H. був лише соціальним і не містив корупційних інтересів. Суд зазначив, що, зрештою, заявнику не було за що відповідати у зв'язку з кримінальним провадженням, закритим у 2016 році, і тому аргументація Апеляційної палати видається надмірно формалістичною в контексті, який вимагав обережності при застосуванні відповідних вимог національного законодавства.

Розглядаючи вищезазначені висновки в сукупності, Суд визнав, що у цій справі застосований органами перевірки підхід до оцінки заявника за другим компонентом процесу перевірки, який призвів до далекосяжних висновків, які

були достатніми для звільнення заявника з посади, не відповідав вимозі пункту 1 статті 6 Конвенції щодо справедливості судового розгляду.

Стаття 8 Конвенції

Апеляційна палата вважала, що кожен зроблений нею висновок за кожним компонентом процесу перевірки заявника сам по собі був достатнім для його звільнення з посади. Вивчивши доводи сторін і наявні матеріали, Суд дійшов висновку, що в цій справі, яка дуже схожа на згадану вище справу *Xhoxhaj v. Albania*, тлумачення органами перевірки положень законодавства, на яких ґрунтувалося звільнення заявника, не було довільним або явно необґрунтованим. Суд констатував, що втручання у право заявника на повагу до приватного життя було здійснено відповідно до закону, як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції.

Взявши до уваги свої висновки у справі *Xhoxhaj v. Albania* (§§ 391-393), Суд також не знайшов підстав сумніватися в тому, що цілі, які загалом переслідував Закон про перевірку доброчесності, і здійснене втручання у справі заявника відповідали інтересам національної і громадської безпеки та захисту прав і свобод інших осіб, як це визначено пунктом 2 статті 8 Конвенції.

Розглядаючи питання про те, чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві, Суд повторив, що звільнення з посади є серйозним, якщо не найсерйознішим дисциплінарним стягненням, яке може бути застосоване до особи. Застосування такого заходу, який негативно впливає на приватне життя особи, вимагає розгляду переконливих доказів, що стосуються етики, доброчесності та професійної компетентності особи. Втручання в право на повагу до приватного життя вважатиметься «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення законної мети, якщо воно відповідає «нагальній суспільній потребі» і, зокрема, якщо воно є пропорційним законній меті, що переслідується, і якщо причини, наведені національними органами влади для його виправдання, є відповідними та достатніми.

Суд звернув увагу на те, що стало підставою для висновків органів перевірки про правомірність звільнення заявника. Апеляційна палата вважала, що звільнення заявника з посади було виправданим у зв'язку з тим, що він протягом багатьох років не декларував гараж, придбаний та офіційно зареєстрований його дружиною у 2007 році, коли прибутки родини були достатніми, і таким чином не виникало жодного питання щодо законності чи достатності ресурсів для його придбання. Однак в той же час висновки органів перевірки також базувалися на факті придбання заявником двох квартир у період, коли прибутки родини були меншими за витрати, а отже в нього не було коштів на їх придбання. Крім того, органи перевірки висловлювали серйозні сумніви щодо реального обсягу витрат, понесених заявником на облаштування

цих квартир. Відповідно, Суд погодився, що підхід органів перевірки не був свавільним або явно необґрунтованим у цьому відношенні.

Таким чином, незважаючи на допущені органами перевірки процедурні недоліки, які становили порушення прав заявника, гарантованих статтею 6 Конвенції, Суд визнав, що звільнення заявника з посади було виправданим як необхідне в демократичному суспільстві відповідно до статті 8 Конвенції з огляду на несприятливу оцінку активів заявника та його фінансової доброчесності.

Висновок

Порушення статті 6 (право на справедливий суд).

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) щодо звільнення з посади.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 4 липня 2023 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника за статтею 6 Конвенції на те, що національні суди, які розглядали справу про адміністративне правопорушення проти нього, були упередженими через відсутність під час судового розгляду у суді першої інстанції сторони обвинувачення.

У 2014 році працівники міліції склали протокол про адміністративне правопорушення щодо заявника за звинуваченням у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 130 Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) за керування транспортним засобом з ознаками сп'яніння та відмову від проходження огляду на стан сп'яніння.

14 вересня 2022 року¹ у суді першої інстанції відбулося засідання у присутності адвоката заявника (згідно з ухвалою суду заявник був викликаний, але не з'явився). Адвокат заявив, що заявник невинуватий, і просив припинити провадження. Суд дослідив наявні в матеріалах справи докази, зокрема протокол про адміністративне правопорушення та відеозапис відповідних подій.

Наприкінці слухання суд визнав заявника винним за пред'явленим обвинуваченням та призначив йому штраф у розмірі 17 000 українських гривень (приблизно 445 євро) і позбавив його права керування транспортними засобами на один рік, що було максимальним покаранням, можливим за перше порушення такого типу впродовж одного року (що було у випадку заявника).

Заявник подав апеляційну скаргу. У ній він оскаржував фактичні висновки суду першої інстанції, законність протоколу про адміністративне правопорушення та інші факти та тлумачення національного законодавства, і стверджував, що він невинуватий.

20 жовтня 2022 року суд апеляційної інстанції, засідаючи без участі сторін, залишив рішення суду першої інстанції без змін, не виявивши жодних ознак будь-яких помилок факту чи права та дійшовши висновку, що докази в матеріалах справи підтверджують висновок щодо провини заявника.

Оцінка Суду

У справі *Mikhaylova v. Ukraine* (№ 10644/08, §§ 15-19, 29 та 56-67, 6 березня 2018 року) Суд встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо вимоги неупередженості. Цей висновок було зроблено в ситуації, яка характеризувалася наступним поєднанням обставин: (i) усне слухання було проведено в суді першої інстанції; (ii) жодна зі сторін, яка мала б представляти та обґрунтовувати

¹ В оригінальному тексті рішення ЄСПЛ англійською мовою зазначено дату ухвалення судом першої інстанції постанови 14 вересня 2014 року; відповідно до даних ЄДРСР ця справа була розглянута 14 вересня 2022 року.

звинувачення, будь то прокурор чи інша сторона, не була присутня на слуханні; (iii) заявниця була присутня на слуханні та не визнала себе винною; (iv) суд першої інстанції визнав заявницю винною та засудив її до п'яти днів тримання під вартою за неповагу до суду; і (v) це рішення не могло бути оскаржене відповідно до чинного на той час законодавства.

У справі *Mikhaylova* Суд вважав, що за таких обставин у суду першої інстанції не було іншого виходу, окрім як нести тягар підтримання обвинувачення під час усного слухання в суді, і Суд не був переконаний на підставі фактів, що було застосовано достатні гарантії, щоб виключити законні сумніви щодо негативного впливу такої процедури на неупередженість суду першої інстанції (там само, § 64).

Суд зазначив, що справа *Mikhaylova* стосувалася засудження за неповагу до суду, правопорушення, яке у відповідний час каралося триманням під вартою. Навпаки, у цій справі провадження проти заявника стосувалося незначного адміністративного правопорушення, пов'язаного з дорожнім рухом.

Незважаючи на те, що стаття 6 Конвенції у її кримінальному аспекті може бути застосована до такого провадження (див., наприклад, *Igor Pascari v. the Republic of Moldova*, № [25555/10](#), §§ 17-23, 30 серпня 2016 року; *Varadinov v. Bulgaria*, № [15347/08](#), §§ 39-40, 5 жовтня 2017 року, її гарантії необов'язково застосовуються з повною суворістю (див. *Marčan v. Croatia*, № [40820/12](#), § 37, 10 липня 2014 року).

На відміну від справи *Mikhaylova*, справу заявника було розглянуто відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) зі змінами, внесеними Законом про безпеку дорожнього руху від 24 вересня 2008 року, який запровадив процедуру оскарження з питань права до судів апеляційної інстанції (див. *Гурепка проти України* (№ 2), № 38789/04, §§ 16 і 32, 8 квітня 2010 року).

Отже, заявник мав у своєму розпорядженні процедуру оскарження, якою він і скористався.

Проте пункт 1 статті 35 Конвенції вимагає, щоб скарги, призначені для подання згодом у м. Страсбурзі, спочатку були подані до відповідного національного органу, принаймні по суті та з дотриманням формальних вимог і строків, встановлених у внутрішньому законодавстві та, крім того, мали бути використані будь-які процесуальні засоби, які могли б запобігти порушенню Конвенції. Якщо заявник не дотримався цих вимог, його або її заяву в принципі слід визнати неприйнятною через невичерпання національних засобів правового захисту (див. *Vučković and Others v. Serbia* (попереднє заперечення) [GC], № [17153/11](#) і 29 інші, § 72, 25 березня 2014 року з подальшими посиланнями).

Заявник не надав жодних аргументів, щоб довести, що відповідний засіб юридичного захисту був неадекватним або неефективним щодо скарги, яку він згодом подав до ЄСПЛ, або що існували особливі обставини, які звільняли його від вимоги його вичерпати.

Суд також не вбачив таких обставин. Апеляційний суд мав юрисдикцію розглядати питання права, а також питання фактів. Він мав повноваження досліджувати нові докази, якщо встановлював, що для ненадання таких доказів у суді першої інстанції були наведені вагомі причини або що суд першої інстанції відхилив такі докази без достатніх підстав. Апеляційний суд мав право залишити в силі рішення суду першої інстанції, скасувати його та припинити провадження у справі, скасувати рішення та ухвалити нове рішення або змінити його.

Згідно із законом (стаття 294 КУпАП), апеляційні суди розглядають апеляційні скарги у відкритих засіданнях у присутності сторін, крім випадків неявки сторін, які були належним чином викликані. У цій справі немає вказівок на те, чому не було проведено відкрите слухання в апеляційному суді.

Стаття 250 КУпАП (див. *Mikhaylova*, згадану вище, § 24) уповноважує прокурорів брати участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення, подавати заяви та здійснювати інші процесуальні права в рамках провадження про адміністративні правопорушення.

Крім того, згідно прецедентної практики Суду в деяких правових системах інших Договірних держав у провадженнях про адміністративні правопорушення такого типу, як у цій справі, обвинувачення також можуть бути висунуті та обґрунтовані в судах посадовими особами або представниками органу, відповідального за складання протоколу про адміністративне правопорушення (див., наприклад, *Makarashvili and Others v. Georgia*, № [23158/20](#) та 2 інших, § 59, 1 вересня 2022 року). Нічого не вказує на те, що відповідне українське законодавство перешкоджало судам викликати представників або посадових осіб таких органів з цією метою.

Також, з огляду на повноваження апеляційного суду, ніщо не заважало йому усунути недолік (якщо такий був), спричинений відсутністю сторони, яка представила та обґрунтувала обвинувачення в суді першої інстанції, або скасувати вирок з підстав відсутності неупередженості та виправдати заявника (див. *De Cubber v. Belgium*, 26 жовтня 1984 року, § 33, серія А, № 86) або шляхом повторного розгляду справи за участю сторони обвинувачення. Проте заявник не порушував таку скаргу у своїй апеляції.

Більше того, навіть якби Суд припустив, що апеляційний суд не виправив би відповідний недолік через певну особливість у справі заявника, у будь-якому випадку очевидно, що сторона захисту не порушувала питання про відсутність сторони обвинувачення у суді першої інстанції.

Таким чином, заявник не зміг продемонструвати, що він скористався інструментами, доступними йому на національному рівні для захисту своїх прав.

Заявник також скаржився, посилаючись на статтю 13 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, що національні суди помилилися в оцінці доказів і національного законодавства та неправильно засудили його. Суд повторив, що до його функцій не входить розгляд помилок факту чи права, які, як стверджується, були допущені національним судом, окрім випадків і настільки, наскільки вони могли порушити права та свободи, захищені Конвенцією. Визначаючи, чи було провадження справедливим, цей Суд не діє як суд четвертої інстанції, який вирішує, чи були докази отримані незаконно з точки зору національного законодавства щодо їх прийнятності чи вини заявника.

Отже, заява не відповідає критеріям прийнятності, викладеним у пункті 1 та підпункті (а) пункту 3 статті 35 Конвенції, і має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною.

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 15 червня 2023 року, опубліковане 6 липня 2023 року і є остаточним.

Обставини справи

У серпні 2006 року Верховна Рада України (ВРУ) призначила заявника на посаду судді Конституційного Суду України (КСУ) строком на дев'ять років.

24 лютого 2014 року ВРУ звільнила заявника з посади «за порушення присяги судді» у зв'язку з його участю в ухваленні КСУ рішення 30 вересня 2010 року тією ж постановою, що й заявників у справі «Овчаренко та Колос проти України» (№ 27276/15 і 33692/15, §§ 5-20, 12 січня 2023 року).

За позовом заявника, 17 грудня 2017 року, ВАСУ визнав протиправною постанову ВРУ від 24 лютого 2014 року щодо його звільнення. У своєму рішенні ВАСУ зіслався на міжнародні та національні правові принципи щодо незалежності правосуддя та дійшов висновку, що ці принципи ВРУ не були дотримані. ВАСУ посилався, зокрема, на положення Закону про Конституційний Суд України, який визначав, що судді не можуть бути притягнуті до відповідальності за результати свого голосування (див. згадане рішення у справі *Ovcharenko and Kolos*, § 41). Він також встановив, що ВРУ не дотрималася процедури звільнення судді КСУ, і не було жодних ознак того, що будь-яка особиста відповідальність заявника була встановлена.

ВРУ оскаржила це рішення до Верховного Суду.

14 березня 2018 року Велика Палата Верховного Суду скасувала рішення ВАСУ та відхилила позов заявника як необґрунтований.

Загалом Верховний Суд встановив, що заявника було звільнено на підставі процедури, яка була сумісною з Конституцією України та Регламентом ВРУ.

До ЄСПЛ заявник скаржився, що: (i) справа щодо його звільнення не була розглянута «незалежним і безстороннім судом»; (ii) його справа не була розглянута «судом, встановленим законом», оскільки відповідні органи влади вийшли за межі своїх повноважень (юрисдикції); (iii) право на обґрунтоване рішення не було дотримано; та (iv) принцип правової визначеності було порушено, оскільки не існувало строків притягнення до відповідальності «за порушення присяги».

Оцінка Суду

Ситуація заявника та національні рішення у його справі є майже ідентичними тим, що стосуються заявників у справі *Ovcharenko and Kolos* (цитована вище) (пункт 23 рішення).

Тим не менше, можна відзначити невелику різницю в тому, що у своєму рішенні щодо пана Головіна Верховний Суд намагався відмежувати справу

заявника від справи *Oleksandr Volkov v. Ukraine* (№ [21722/11](#), ECHR 2013), характеризуючи КСУ як, головним чином, політичний орган, а не суд у розумінні статті 6 Конвенції (див. пункт 14 цього рішення) (пункт 24 рішення).

ЄСПЛ відзначив зусилля Верховного Суду взаємодіяти з прецедентною практикою ЄСПЛ. Однак ЄСПЛ не міг погодитися з характеристикою Верховним Судом цього питання. Верховний Суд, зробивши загальне твердження про те, що КСУ є переважно політичним органом, не прокоментував, як це конкретно стосувалося справи заявника враховуючи, що його було звільнено саме за порушення присяги судді (пункт 25 рішення).

...Ніщо в цій справі чи в національних рішеннях не дозволяло ЄСПЛ дійти висновку, відмінного від того, до якого він дійшов у справі *Ovcharenko and Kolos* (цит. вище, §§ 101-10), а саме, що правовій базі, про яку йдеться, бракувало необхідної зрозумілості та передбачуваності, і що національні рішення у справі заявника, в яких цю правову базу було застосовано, не були достатньо обґрунтованими (пункт 27 рішення).

...Хоча зазвичай за таких обставин вимагається дуже детальний і чіткий аналіз, аби продемонструвати, що всі відповідні аргументи під час застосування Конституції та закону були взяті до уваги, ВРУ чи Верховний Суд такого аналізу не надали (там само, § 103) (пункт 29 рішення).

Ці міркування також цілком доречні і в цій справі.

За цих обставин і, нагадуючи про усвідомлення ЄСПЛ особливого контексту ситуації, про яку йдеться, і дискусійного характеру рішення, через яке заявника було звільнено (там само, §§ 107 і 109), ЄСПЛ визнав, що мало місце порушення статті 8 Конвенції (пункт 31 рішення).

Рішенням *Ovcharenko and Kolos* (згадане вище, §§ 120-27) ЄСПЛ також постановив, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо права на обґрунтоване судове рішення (пункт 32 рішення).

У ході судового перегляду питання про те, чи було звільнення заявників сумісним з конституційними гарантіями суддівської незалежності, включно з питанням функціонального імунітету суддів КСУ, що обмежує обсяг їхньої юридичної відповідальності за результати свого голосування як суддів КСУ, вимагало розгорнутої (детальної) відповіді. Оскільки такої відповіді не було надано, рішення про звільнення заявників не можна вважати достатньо обґрунтованими (там само, § 126) (пункт 34 рішення).

Рішення Верховного Суду у справі заявника не можна вважати достатньо обґрунтованим з тих самих причин (пункт 35 рішення).

Таким чином, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо права на обґрунтоване судове рішення (пункт 36 рішення).

ЄСПЛ відхилив вимоги заявника щодо відшкодування матеріальної шкоди (втраченої заробітної плати та іншої винагороди). На підтвердження своїх вимог

заявник надавав довідку про заробітну плату іншого судді КСУ. ЄСПЛ вирішив, що заявник не пояснив, чому йому слід присуджувати суму, що є подібною до зарплати іншого судді КСУ. Також заявник не пояснив, чому він вимагав присудження коштів за весь 2014 рік, в той час як його звільнили в кінці лютого цього ж року, або за 2016 та 2017 роки, хоча строк його повноважень спливав у 2015 році. Загалом заявник не надав ЄСПЛ жодної послідовної та відповідної інформації, на основі якої можна було б розрахувати його втрачений заробіток. Так само заявник і не навів детальної інформації й не надав доказів щодо своєї власної ситуації та доходу після звільнення (пункти 48-56). ЄСПЛ відхилив вимоги про відшкодування моральної шкоди, оскільки встановлення порушень статті 8 та пункту 1 статті 6 Конвенції саме по собі є достатньою справедливою сатисфакцією.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо права на обґрунтоване судове рішення.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 липня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо стверджуваного порушення його права на доступ до суду у зв'язку з рішеннями національних судів, відповідно до яких його було зобов'язано відшкодувати судові витрати, понесені його колишнім роботодавцем під час розгляду справ про зняття дисциплінарних стягнень, покладених на заявника, та про звільнення його з роботи.

Заявник народився в 1986 році та проживає у м. Вільнюсі.

З 12 червня 2013 року заявник почав працювати у департаменті з правових та кадрових питань муніципальної адміністрації Тракайського району на посаді старшого юриста. У серпні 2015 року Тракайський муніципалітет реорганізував свій департамент з правових та кадрових питань та створив департамент з питань права, персоналу та державних закупівель, в якому заявник продовжував працювати. 30 грудня 2016 року його було звільнено на тій підставі, що його посаду було скорочено через відсутність потреби в ній.

9 жовтня 2015 року муніципалітет Тракай та юридична фірма, в якій А. Р. (адвокат) був партнером, уклали договір про надання муніципалітету юридичних послуг: консультацій, складання юридичних документів, зокрема процесуальних документів, та представництва муніципалітету в суді. А. Р. представляв інтереси муніципалітету у справах щодо зняття дисциплінарних стягнень та звільнення заявника з роботи.

Оцінка Суду

Суд підтвердив, що Конвенція покликана гарантувати реальні та ефективні права. Це особливо стосується права на доступ до суду з огляду на важливе місце, яке посідає право на справедливий суд в демократичному суспільстві (див. *Zubac v. Croatia* [GC], № 40160/12, §§ 76 та 77, 5 квітня 2018 року). Ключовим в концепції справедливого судового розгляду (як у цивільному, так і в кримінальному судочинстві) є те, що учасники судового процесу не позбавлені можливості ефективно представити свою справу перед судом, і що вони та протилежна сторона мають змогу бути рівними. Пункт 1 статті 6 Конвенції дозволяє державі вільно обирати засоби, які будуть використані задля гарантування сторонам зазначених вище прав (див. *Handölsdalen Sami Village and Others v. Sweden*, № 39013/04, § 51, 30 березня 2010 року, та *Zustović v. Croatia*, № 27903/15, §§ 96 та 97, 22 квітня 2021 року).

Проте право доступу до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням за умови, що вони переслідують легітимну мету та є пропорційними.

Суд також нагадав, що покладення значного фінансового тягаря на одну зі сторін після завершення судового розгляду може становити обмеження права на суд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. *Klaur v. Croatia*, № 28963/10, § 77, 18 липня 2013 року, та *Zustović*, § 98).

Суд зазначив, що заявник вважав, по-перше, що національні провадження були несправедливими, оскільки, хоча заявника було звільнено з муніципалітету Тракай у зв'язку з тим, що його посаду було скорочено, його колишній роботодавець скористався правовою допомогою адвоката. По-друге, судові витрати на користь муніципалітету були покладені на заявника адміністративними судами. Інакше кажучи, заявник стверджував, що в результаті національного судового розгляду він поніс надмірні судові витрати з огляду на той факт, що суди зобов'язали його як сторону, яка програла, відшкодувати судові витрати, понесені муніципалітетом Тракай. Щодо останнього, то Суд вже визнавав, що можуть існувати ситуації, в яких питання, пов'язані з визначенням судових витрат, можуть мати значення для оцінки того, чи відповідало провадження у цивільній справі в цілому вимогам пункту 1 статті 6 Конвенції (див. *Stankiewicz v. Poland*, № 46917/99, § 60, ECHR 2006-VI).

Спочатку Суд розглянув скаргу заявника про те, що рішення муніципалітету Тракай найняти адвоката поставило його у невігідне становище.

Суд зауважив, що у цій справі потреба муніципальної адміністрації Тракай у допомозі адвоката була ретельно оцінена адміністративними судами двох інстанцій, які постановили, що, урахувавши обставини, найм адвоката з метою представництва муніципалітету Тракай у суді був необхідним та виправданим. Ці суди не проігнорували аргумент заявника про те, що, оскільки його було звільнено у зв'язку зі скороченням його посади через відсутність потреби в ній, муніципалітет Тракай повинен був мати достатньо юристів у своєму штаті, які б ефективно представляли його в суді. Однак, зазначивши, що в департаменті з питань права, персоналу та державних закупівель працювало кілька спеціалістів, суди посилались на складність справи, зумовленої характером вимог, пред'явлених самим заявником в рамках провадження та його стратегії обстоювання вимог, а саме: i) поданням ним численних окремих скарг і додаткових вимог; ii) значними обсягами доказів та інших матеріалів, та iii) його клопотанням про відновлення провадження (вичерпання у такий спосіб усіх доступних процесуальних засобів захисту), а також іншими факторами. Щодо висновку національного суду про складність справи, Суд підтвердив свою давню судову практику, згідно з якою основоположним принципом є те, що національні органи влади (особливо суди)

мають тлумачити та застосовувати національне право (див. *Nait-Liman v. Switzerland* [GC], № 51357/07, § 116, 15 березня 2018 року). Відповідно до своєї компетенції Суд не має розглядати стверджені помилки права та факту, допущені національними судами, якщо вони не призвели до порушення прав та свобод, захищених Конвенцією – наприклад, коли такі помилки можуть, у виняткових випадках, вважатись такими, що становлять «несправедливість», яка є несумісною зі статтею 6 Конвенції. Суд не повинен діяти як орган четвертої інстанції, а тому відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції не буде ставити під сумнів оцінку національних судів, окрім випадків, коли їхні висновки можуть вважатись свавільними чи явно необґрунтованими (див. *Moreira Ferreira v. Portugal* (№ 2) [GC], № 19867/12, § 83, 11 липня 2017 року). У цій справі у висновках національних судів не можна помітити несправедливість.

Суд зазначив, що, розглядаючи аргументи заявника, як Вільнюський регіональний адміністративний суд, так і Верховний Адміністративний Суд врахували рекомендації розширеної палати Верховного Адміністративного Суду, викладені у 2008 році, а саме те, що такій публічній установі, як муніципалітет, законом не заборонялось користуватись правовою допомогою адвоката, але, вирішуючи, чи потрібно відшкодувати витрати та в якому розмірі, суд мав оцінити, чи було необхідним представництво адвоката на тлі певних критеріїв. Ці критерії були враховані та застосовані до справи заявника: зокрема, як Вільнюський регіональний суд, так і Верховний Адміністративний Суд, взяли до уваги не лише структуру департаменту з питань права, персоналу та державних закупівель муніципалітету Тракай, а й характер спору, що виник у трудових відносинах. Крім того, Суд також встановив, що ця усталена судова практика Верховного Адміністративного Суду повинна була бути відомою заявнику як юристу, що працював у муніципалітеті Тракай три роки поспіль та який, за його словами, мав справу із складнішими питаннями, ніж з тими, що стосуються звільнення працівників чи дисциплінарних стягнень.

Суд також звернув увагу на аргумент Уряду про те, що муніципалітет Тракай є невеликим за розміром, де може виникнути конфлікт інтересів у випадку, коли юрист, що перебуває у штаті муніципалітету, представлятиме інтереси останнього у справі про накладення дисциплінарного стягнення на колишнього працівника або про звільнення колишнього працівника. Також важливим є те, з огляду на представлені сторонами матеріали, що муніципалітет Тракай уклав договір про правове представництво з юридичною фірмою А. Р. ще у 2015 році, аби ця фірма могла представляти його інтереси в іншому спорі про звільнення ще одного працівника муніципалітету Тракай; на той момент заявник ще працював на посаді юриста в департаменті з питань права, персоналу та державних закупівель. Відповідно Суд не знайшов підстав вважати, що муніципалітет Тракай був налаштований проти заявника та що він

мав приховані наміри, укладаючи договір про надання правової допомоги з А. Р., з метою послаблення здатності заявника здійснювати захист своїх прав. Крім того, сам заявник визнав, що в Тракайському муніципалітеті трудові спори «майже завжди» передавали (зовнішнім) адвокатам.

Також Суд не міг не звернути увагу на власні твердження заявника, що він є дуже хорошим юристом, який, працюючи в муніципалітеті, виграв більшість справ, за які він відповідав. Ураховуючи відсутність необхідності для Суду підтверджувати або спростовувати правдивість цього твердження, Суд вважав достатнім те, що заявник є кваліфікованим фахівцем; він дійсно виграв кілька справ у 2017 та 2018 роках, представляючи свої власні інтереси у справах про зняття кількох дисциплінарних стягнень, накладених на нього. Також очевидно, що заявнику вдалося ініціювати (хоча і не завжди успішні) інші численні судові провадження та вдалося подавати численні, хоча й не завжди обґрунтовані, зустрічні вимоги та клопотання про відновлення проваджень до різних судів. Хоча національні суди і визнали відповідні вимоги заявника необґрунтованими. Як впливає з різних рішень та ухвал, постановлених в рамках цих проваджень, він надав судам великі обсяги матеріалів та подавав численні доповнення, що стосувалися предмету та процедури розгляду. Спосіб, у який заявник здійснював свій захист, не свідчить про те, що він був не в змозі представити свої позиції у справах належним чином (див. *Handölsdalen Sami Village and Others*, § 57). Не менш важливим є те, що адміністративні суди дійшли висновку, що принцип рівності сторін не був порушений, оскільки провадження було ініційовано заявником, який є юристом – на відміну від інших справ, де заявник був відповідачем (див. *Steel and Morris v. the United Kingdom*, № 68416/01, § 63, ECHR 2005-II). Останній висновок є обґрунтованим, навіть якщо визнати, що заявник, мабуть, почувався вимушеним захищати себе та ініціювати провадження стосовно зняття дисциплінарних стягнень, накладених на нього, та щодо оскарження законності його звільнення.

Суд також бере до уваги аргумент Уряду про те, що заявник міг звернутись із запитом про надання йому правової допомоги. З огляду на факти, видається, що така можливість була доступною для нього.

У світлі зазначеного вище Суд не міг встановити, що між заявником і муніципалітетом Тракай існували значні розбіжності і що допомога адвоката останньому мала такий рівень, що міг би призвести до несправедливості (для порівняння див. *Steel and Morris*, § 69). Суд також не міг встановити те, що заявник не зміг би здійснювати ефективний захист, незважаючи на те, що його інтереси не були представлені адвокатом. Дійсно, відповідні справи стосувались дисциплінарної відповідальності працівників та структурної реорганізації департаменту муніципалітету Тракай, тобто сфер, які були тісно пов'язаними або з минулими обов'язками заявника, або з робочим

навантаженням його колишнього департаменту, і які, таким чином, були сферами, добре знайомими для заявника (для порівняння див. *Steel and Morris*, § 65). Немає жодних ознак того, що під час розгляду будь-якої справи суди перешкоджали заявнику представити всі матеріали та аргументи, які він вважав релевантними у справі (*mutatis mutandis, Handölsdalen Sami Village and Others*, § 58).

Суд надалі розглянув другу частину скарги заявника – питання відшкодування судових витрат на користь муніципалітету Тракай. По суті, Суд повинен був оцінити, в якій мірі заявник міг представити свої інтереси у справах, незважаючи на понесені судові витрати (*mutatis mutandis, Handölsdalen Sami Village and Others*, § 53).

Суд зауважив, що можливість присудження на користь сторони, що виграла, судових витрат, яка впливає з принципу «платить той, хто програв», була чітко закріплена у відповідному національному праві, а саме в пункті 5 статті 40 Закону про адміністративне судочинство та в статті 98 Цивільного процесуального кодексу. Суд повторив, що його завданням є не ухвалення рішення стосовно правила «платить той, хто програв», а вирішення того, з огляду на обставини цієї справи, чи право заявника на доступ до суду у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції було дотримано.

Суд також визнав, що зобов'язання заявників відшкодувати судові витрати, пов'язані з державним представництвом, можна розглядати як обмеження, що перешкоджає праву на доступ до суду (див. *Cindrić and Bešlić v. Croatia*, № [72152/13](#), § 119, 6 вересня 2016 року).

Зважаючи на це, Суд зауважив, що у справі заявника литовські суди посилались на рекомендації Верховного Адміністративного Суду стосовно того, що в той час, коли можна було зобов'язати сторону, яка програла, відшкодувати судові витрати, понесені стороною, що виграла, також необхідно було мати на увазі, що присудження таких витрат не має служити стримуючим фактором для права на доступ до суду. Вільнюський регіональний адміністративний суд і Верховний Адміністративний Суд не залишили без уваги той факт, що спір виник не лише в рамках трудових відносин заявника, а й через фінансове становище заявника як незаможної сторони. Відповідно, як щодо провадження, пов'язаного з дисциплінарними стягненнями, накладеними на заявника, так і щодо провадження, пов'язаного зі звільненням заявника, ці суди зменшили суми судових витрат, які мали бути відшкодовані на користь муніципалітету Тракай. Ці суди ретельно дотримувалися Рекомендацій щодо розрахунку виплат, навели вагомі аргументи у своїх рішеннях, які ґрунтувались на принципах справедливості та розумності.

На тлі цього Суд не зміг дійти висновку, що національні суди вирішили питання відшкодування судових витрат у нерозумний чи непропорційний спосіб

(див. *Cindrić and Bešlić*, § 120), або іншим чином всупереч національному правовому регулюванню (див. *Handölsdalen Sami Village and Others*, § 56), тим більше, беручи до уваги, що насамперед національні органи влади, особливо суди, повинні тлумачити національне законодавство (див. *Foltis v. Germany*, № 56778/10, § 44, 30 червня 2016 року).

По-третє, Суд послався на аргумент Уряду про те, що заявник міг звернутись із проханням про відстрочення сплати судових витрат. Виявляється, що принаймні під час останнього судового розгляду в 2019 році заявник звертався з таким клопотанням, проте воно було відхилено національним судом на тих підставах, які Суд не міг визнати свавільними. У цьому провадженні суд, оцінюючи фінансове становище заявника, підкреслив, що заявник був молодим та здоровим, і що це був лише його власний вибір не шукати більш оплачувану роботу, і таким чином відстрочити виконання його фінансових зобов'язань перед потерпілою стороною. Суд зауважив, що той факт, що заявник мав вищу юридичну освіту, був у працездатному віці та мав змогу у майбутньому отримувати доходи, аби відшкодувати судові витрати, був урахований національними судами ще в серпні 2017 року, тобто всього лиш через вісім місяців після звільнення заявника з посади в муніципалітеті. Для Суду це ще один аргумент, аби стверджувати, що вимоги доступу до суду згідно із Конвенцією були належно дотримані національними судами.

У кінцевому підсумку, Суд не має сумнівів у тому, що опонент заявника (муніципалітет Тракай) мав більше фінансових ресурсів. Проте, досліджуючи справу в цілому, Суд дійшов висновку, що у заявника була розумна можливість ефективно представити свої позиції у справах перед національними судами, і що не існувало такої нерівності перед муніципалітетом, яка б становила порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (*mutatis mutandis*, *Handölsdalen Sami Village and Others*, § 59).

Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 18 липня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 7 КОНВЕНЦІЇ (НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ)

TRISTAN v. the Republic of Moldova (№ 13451/15)

Обставини справи

У цій справі заявниця скаржилася за статтею 7 Конвенції на те, що вона не відповідала характеристиці суб'єкта злочину за статтею Кримінального кодексу, на підставі якої її було засуджено, а також на непередбачуваність відповідного законодавства.

Заявниця, Tatiana Tristan, громадянка Молдови, яка проживала в муніципалітеті Valea Perjii, де вона була мером у 2003-2007 роках. У 2008 році заявницю було звинувачено у зловживанні владою, вчиненому «особою, яка обіймає відповідальну посаду» – злочині, передбаченому частиною 1 статті 328 Кримінального кодексу.

У 2011 році прокурор змінив обвинувачення проти заявниці, кваліфікувавши дії, в яких її звинувачували, як зловживання владою «особою, яка обіймає відповідальну посаду високого рівня», що є злочином, передбаченим частиною 3 (b) статті 328 Кримінального кодексу у редакції, яка діяла у відповідний час.

У грудні того ж року новим законом (№ 245 від 2 грудня 2011 року) було внесено зміни, серед іншого, до положень частини 3 (b) статті 328 Кримінального кодексу, зокрема, замінено поняття «особа, яка обіймає відповідальну посаду високого рівня» на поняття «державна посадова особа».

У 2012 році прокурор прийняв постанову, в якій було зазначено, що заявниця обвинувачувалася у вчиненні злочину, передбаченого частиною 3 (b) статті 328 Кримінального кодексу в її новій редакції. Того ж року заявницю було засуджено за цей злочин. У 2013 році апеляційний суд відхилив апеляцію заявниці, вважаючи, що нова редакція закону замінила попередню редакцію. Верховний суд відхилив наступну скаргу заявниці та залишив без змін рішення апеляційного суду.

Посилаючись на статтю 7 Конвенції (ніякого покарання без закону) заявниця стверджувала, що, на відміну від кримінального законодавства, чинного у відповідний час, злочини, у вчиненні яких її звинувачували, більше не каралися за новим законом.

За статтею 6 Конвенції (право на справедливий суд) вона скаржилася на те, що національні суди, зокрема Верховний суд, не розглянули її аргумент щодо принципу ретроспективного застосування більш м'якого покарання.

Оцінка Суду

Стаття 7 Конвенції

Суд зазначив, що національні суди застосували положення кримінального закону, який набрав чинності після подій, про які йдеться. Також було зазначено, що єдина різниця між формулюваннями нової та старої редакції закону полягала в тому, що змінилися поняття, які використовувалися для визначення винної особи, а покарання залишилися незмінними.

Під час судового розгляду заявниця стверджувала, що вона не відповідала критеріям, викладеним у новому визначенні суб'єкта злочину. Апеляційний суд м. Кишинева встановив, що нове поняття – визначення осіб, які могли вчинити злочин – замінило попереднє, і що вони були еквівалентними.

ЄСПЛ зазначив, що питання про те, чи застосовуються ці нові кримінальні положення до мерів, було новим, і що попередньої судової практики з цього приводу не було. Суд також зазначив, що ані національні суди, ані сторони провадження перед ним не піднімали питання про те, чому законодавча влада Молдови вирішила змінити формулювання кримінальних положень, що стосувалися цієї справи. Тим не менш, факт залишився фактом: законодавець вніс зміни до редакції статті 123 Кримінального кодексу, розмежувавши попереднє поняття – «особа, яка обіймає відповідальну посаду високого рівня» – та нове – «державна посадова особа». На відміну від попереднього поняття, яке охоплювало лише одну категорію осіб, нове поняття стосувалося двох. Крім того, він більше не посилався на органічні закони як на правила, які регулювали спосіб обрання осіб, які підпадали під його дію.

Однак, на відміну від законодавця, Апеляційний суд м. Кишинева не розрізнив два поняття, які розглядалися у справі заявниці. ЄСПЛ вважав, що той факт, що національні суди, не надавши жодного обґрунтування, не розрізнили ці два поняття, хоча законодавець це зробив, не можна вважати тлумаченням, яке відповідало формулюванню відповідних положень. Він також встановив, що, тлумачачи положення таким чином, апеляційний суд створив більше невизначеності, тоді як його завданням було розвіяти двозначність навколо відповідних кримінальних положень. Суд також зазначив, що нове поняття «державна посадова особа» розмежувало групу осіб, які підлягали притягненню до відповідальності за правопорушення, у вчиненні якого було обвинувачено заявницю. Таким чином, це було складовим елементом цього злочину, і національні суди повинні були бути особливо обережними, визначаючи його обсяг. Однак у цій справі ця вимога не була дотримана, оскільки Апеляційний суд м. Кишинева не надав жодних пояснень щодо того, чому нове поняття було еквівалентним попередньому, хоча формулювання було суттєво іншим, і не надав відповіді на питання, чи мери, включно із заявницею, підпадали під одну з двох категорій осіб, викладених у новому визначенні.

Крім того, після завершення судового розгляду справи заявниці оскаржувані положення були предметом подальшого судового тлумачення. З одного боку, у своїх роз'яснювальних рішеннях Верховний суд тлумачив положення у спосіб, який був би сприятливим для заявниці. З іншого боку, постановляючи рішення щодо екстраординарної скарги заявниці, Верховний суд дав ще одне тлумачення відповідних положень і відхилив її скаргу.

Зокрема, подальша прецедентна практика, за якої не застосовувалося тлумачення, надане Апеляційним судом м. Кишинева під час кримінального провадження щодо заявниці, також викликала невизначеність. Беручи до уваги особливі обставини цієї справи, Суд вважав, що цей факт підтверджував, що тлумачення положень законодавства Апеляційним судом м. Кишинева не було передбачуваним.

Щодо аргументу Уряду про те, що заявниця у будь-якому разі була публічною особою, яка несе кримінальну відповідальність за дії, вчинені в цій якості, ЄСПЛ зазначив, що зловживання владою, вчинене публічною особою, є злочином, який карається за іншим положенням Кримінального кодексу, а саме частиною 1 статті 328, і що покарання, передбачені за цей злочин, були значно м'якшими, ніж ті, що передбачені частиною 3 (b) статті 328 Кримінального кодексу. ЄСПЛ також вважав, що той факт, що правопорушення, у вчиненні яких звинувачували заявницю, каралися за іншою статтею кримінального законодавства, не вплинув на його висновки, зокрема про те, що після набрання чинності новим кримінальним законодавством заявниця не могла розумно передбачити, що її буде притягнуто до відповідальності та засуджено на підставі частини 3 (b) статті 328 Кримінального кодексу. З цього випливало, що висновки національних судів не були розумно передбачуваними, і що мало місце порушення пункту 1 статті 7 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону).

Суд вирішив, що немає потреби окремо розглядати скаргу за статтею 6 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 4 липня 2023 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

B. F. AND OTHERS v. Switzerland (№ 13258/18 та 3 інших)

Обставини справи

Заяви стосувалися відмови у задоволенні запитів про возз'єднання сім'ї. Усі заявники, які проживали в Швейцарії, були визнані біженцями у розумінні Конвенції про статус біженців 1951 року (далі – Конвенція 1951 року). Відповідно до чинного швейцарського законодавства їм було надано тимчасовий допуск, а не притулок, оскільки підстави набуття ними статусу біженців виникли після їхнього від'їзду з країн їхнього походження та в результаті їхніх власних дій (а саме їхнього незаконного від'їзду з цих країн, як підстави потенційного жорстокого поводження з ними у країні походження в разі повернення). З огляду на це відповідно до національного права вони не мали права на возз'єднання сім'ї (на відміну від біженців, яким було надано притулок), рішення державних органів щодо якого, однак, було дискреційним і залежало від задоволення певних сукупних умов. Їхні заяви про возз'єднання сім'ї (з неповнолітніми дітьми та/або з іншим з подружжя) були відхилені, тому що одна з цих умов, а саме незалежність від соціальної допомоги, не була дотримана і тому що відмови вважались такими, що не порушують статтю 8 Конвенції.

Оцінка Суду

Суд нещодавно узагальнив принципи за статтею 8 Конвенції щодо возз'єднання сім'ї у справі *M.A. v. Denmark* [GC]. Суть питання у цій справі полягала в тому, чи швейцарські органи влади, відхиляючи запити про возз'єднання сім'ї у зв'язку з тим, що сім'ї, за умови возз'єднання в Швейцарії, не були б фінансово незалежними, досягли справедливого балансу, ураховуючи їхню свободу розсуду, між конкуруючими інтересами окремих осіб та спільноти в цілому. Заявники були зацікавлені у возз'єднанні з членами їхньої сім'ї, тоді як Держава Швейцарія була зацікавлена у здійсненні контролю над імміграцією, як у засобі служіння загальним інтересам економічного добробуту країни.

Щодо обсягу свободи розсуду у справі *M. A. v. Denmark* [GC] Суд дійшов висновку, що державам-учасницям має бути надано широку свободу розсуду у випадку вирішення питання про те, чи встановлювати період очікування для возз'єднання сім'ї, про яке просять особи, що не отримали статус біженців, але які користувались додатковим захистом або, як заявник, тимчасовим захистом. Як і в тій справі, ЄСПЛ досі не розглядав питання, що постало перед ним у цій справі, зокрема про те, чи та в якій мірі держави-учасниці можуть ставити

возз'єднання сім'ї в залежність від критерію фінансової незалежності, стосовно тих біженців у розумінні Конвенції 1951 року, чий страх переслідування в їхній країні походження виник лише після їхнього від'їзду з цієї країни та в результаті їхніх власних дій.

Незважаючи на те, що певні фактори, на які посилався Суд у справі *M. A. v. Denmark* [GC], визначаючи, що свобода розсуду, надана державам-учасникам, є широкою, були також наявні в цих справах, решта важливих факторів була іншою. Усі заявники, на відміну від заявників у справі *M. A.*, були визнані біженцями у розумінні Конвенції 1951 року. Ця Конвенція не розрізняла осіб, які покинули свою країну через переслідування, та осіб, які стали біженцями пізніше, серед біженців не було ієрархії та не було об'єктивного критерію, який би виправдовував різне ставлення до біженців *sur place*, наприклад, до таких як заявники, зокрема, щодо їхнього права на єдність сім'ї.

На рівні Європейського Союзу – стандарт, дотримуватись якого Швейцарія не зобов'язувалась – возз'єднання сім'ї біженців у розумінні Конвенції 1951 року не потребувало наявності певних умов, якщо заява про возз'єднання сім'ї була подана впродовж трьох місяців після надання статусу біженця, і також не проводилось розмежування між різними біженцями згідно із цією Конвенцією. На національному, міжнародному та європейському рівнях можна виявити спільну рису у частині відсутності різних категорій біженців у розумінні Конвенції 1951 року щодо вимог для возз'єднання сім'ї. Ця спільна риса зменшила свободу розсуду, надану державам-учасникам та біженцям у розумінні Конвенції 1951 року, так само як її зменшив консенсус на міжнародному та європейському рівнях стосовно того, що біженці згідно із цією Конвенцією, такі як заявники, що проживають у Швейцарії, повинні користуватись перевагами більш сприятливої процедури возз'єднання сім'ї у порівнянні з іншими іноземцями.

Спірний підхід держави-відповідача у цій справі – диференціювати вимоги щодо надання дозволу на возз'єднання сім'ї залежно від того, чи особа, визнана біженцем у розумінні Конвенції 1951 року, мала обґрунтовані побоювання щодо її переслідування в його чи її країні походження до втечі з цієї країни і, з огляду на це, була змушена покинути країну, або чи його / її страх переслідування виник згодом після його/її від'їзду та в результаті його / її власних дій – таким чином видається унікальним у міжнародному, європейському та порівняльному спектрі. Такий підхід критикувався різноманітними незалежними органами (Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комісар Ради Європи з прав людини та УВКБ ООН).

Ще одним фактором, який вплинув на обсяг свободи розсуду, була якість відповідного парламентського та судового розгляду. Уряд стверджував,

що розмежування на рівні законодавства було виправданим з огляду на дві підстави.

Перша підстава, а саме різниця, з точки зору характеру та тривалості, між перебуванням біженців, яким було надано притулок та чиє перебування мало бути постійним від самого початку, та перебуванням тимчасово прийнятих біженців, чиє перебування було ненадійним та не вважалось постійним, не була достатньо підтверджена доказами, як видавалось. Більшість тимчасово прийнятих осіб залишилася у Швейцарії тривалий час. З 2017 року Федеральний адміністративний суд вважав, що особи, визнані біженцями, які є тимчасово прийнятими чи такими, яким надано притулок, були, як правило, не в змозі повернутись до країн свого походження в довгостроковій перспективі, і що перші, таким чином, мали *de facto* статус осілості в Швейцарії за винятком випадків, коли скасування їхнього статусу було передбачуваним. Заявники приїхали до Швейцарії між 2008 та 2012 роками, були тимчасово прийняті як біженці між 2010 та 2014 роками, а Федеральний адміністративний суд дійшов висновку, що всі вони мали *de facto* статус осілості, оскільки їхній тимчасовий допуск навряд чи було б скасовано. У зв'язку з цим їхнє перебування підкреслювало, що перебування тимчасово прийнятих біженців, як правило, було тривалим. Відповідно, а також з огляду на той факт, що тимчасово прийняті біженці були визнані такими, що мають статус біженця згідно із Конвенцією 1951 року, перший аргумент Уряду не був переконливим. Ситуація відрізнялась від тієї, що була у справах *M. A. v. Denmark* [GC] та *M. T. and Others v. Sweden*, де Суд, щодо періодів очікування возз'єднання сім'ї, не знайшов підстав сумніватись у розмежуванні, проведеному між особами, яким було надано захист у зв'язку із індивідуальною загрозою (особи зі статусом біженця відповідно до Конвенції 1951 року), та особами, яким було надано захист у зв'язку із загальною загрозою (тимчасовий захист або статус додаткового захисту).

По-друге, Уряд стверджував, що тимчасово прийняті біженці залишили свої країни походження та добровільно розлучились зі своїми членами сім'ї, тоді як біженці, яким було надано притулок, були змушені втекти. Заявники стверджували, що вони були вимушені втекти. Суд не був в змозі поставити під сумнів те, що їхній від'їзд з їхніх країн походження та їхнє розлучення з їхніми членами сім'ї відбулись за інших обставин у порівнянні з обставинами тих біженців, які були змушені тікати від переслідувань у їхніх країнах походження. Хоча практика Суду не вимагала, аби обставини, за яких відбувся від'їзд та розлучення, брались до уваги як елемент оцінки того, чи на державу покладался обов'язок відповідно до статті 8 Конвенції дозволити возз'єднання сім'ї, про яке просили особи, це не було явно нерозумним робити так *per se*.

З огляду на це Суд вважав, що держави-учасниці мали певну свободу розсуду щодо висунення вимог стосовно незалежності від соціальної допомоги перед наданням дозволу на возз'єднання сім'ї у випадку біженців, які залишили свої країни походження, не будучи вимушеними тікати від переслідування і чиї підстави для отримання статусу біженця виникли після їхнього від'їзду та в результаті їхніх власних дій. Проте така свобода була значно вужчою ніж та, яка надається державам-учасницям для встановлення періодів очікування для возз'єднання сім'ї, коли про це просять особи, яким було надано не статус біженця, а додатковий чи тимчасовий захист.

Особливо вразливу ситуацію, в якій опинились біженці *sur place*, необхідно було врахувати належним чином під час застосування вимоги до їхніх запитів про возз'єднання сім'ї, беручи до уваги те, що нездоланні перешкоди на шляху до задоволення сімейним життям у країні походження з плином часу поступово набувають все більшої ваги у разі оцінки справедливого балансу. Цю вимогу необхідно було застосовувати з достатньою гнучкістю як один з елементів комплексної та індивідуальної оцінки справедливого балансу. Беручи до уваги період очікування, застосовний до возз'єднання сім'ї тимчасово прийнятих біженців згідно із швейцарським правом, такий фактор був застосовним до моменту набуття тимчасово прийнятими біженцями права на возз'єднання сім'ї відповідно до національного права, як це тлумачать національні суди. Загалом від біженців, включаючи тих, чий страх переслідування в їхній країні походження виник лише після від'їзду з їхньої країни походження, не слід вимагати «зробити неможливе», аби отримати дозвіл на возз'єднання сім'ї. Зокрема, у випадку, коли біженець, що перебуває на території приймаючої держави, був та є не в змозі виконати вимоги щодо рівня доходів, незважаючи на те, що він чи вона зробили все можливе в межах розумного, аби стати фінансово незалежними, застосування вимоги щодо незалежності від соціальної допомоги без будь-якої гнучкості з урахуванням плину часу могло потенційно призвести до постійного розлучення сімей. Хоча національне право та практика передбачали певну гнучкість у застосуванні оскаржуваної вимоги, існували також умови, що обмежували таку гнучкість. Лише невелика кількість запитів про возз'єднання сім'ї, поданих тимчасово прийнятими особами, задовольнялась щороку.

Індивідуальні справи заявників –

і) *Тривалість перебування заявників, їхній статус у Швейцарії та зв'язки із Швейцарією* – Усі заявники проживали у країні впродовж значно довшого періоду, ніж заявник у справі *M. A. v. Denmark* [GC] та другий заявник у справі *M.T. and Others v. Sweden*. Дійсно, висновок Федерального Адміністративного Суду про те, що заявники *de facto* мали статус осілості в Швейцарії, вказував на те, що перебування тимчасово прийнятих біженців у Швейцарії, як правило,

було тривалим. Це слугувало аргументом на користь визнання позитивного зобов'язання держави-відповідача дозволити возз'єднання сім'ї.

Органи національної влади також надали оцінку їхніх зв'язків з країною, зосередившись насамперед на їхній професійній інтеграції та їхніх зусиллях вивчити офіційну мову. Їхні висновки були різними для різних заявників. У всіх заявах члени сім'ї за кордоном, щодо яких було подано запит про возз'єднання сім'ї, ніколи не були в Швейцарії та не мали зв'язків з країною, за винятком зв'язку з їхніми членами сім'ї, які проживали у Швейцарії як тимчасово прийняті біженці.

ii) *Період, коли виникло сімейне життя заявників* – Заявники, які перебували в Швейцарії, мали тривале сімейне життя з їхніми членами сім'ї, що знаходилися за кордоном та щодо яких вони подали заяви на возз'єднання сім'ї, що також слугувало аргументом на користь визнання позитивного зобов'язання дозволити возз'єднання сім'ї.

iii) *Можливість мати сімейне життя в іншому місці* – Органи влади визнали заявників, які проживають в Швейцарії, біженцями у розумінні Конвенції 1951 року з огляду на те, що вони ризикували зазнати жорстокого поводження в їхніх країнах походження у разі їхнього повернення. З цього випливає, що існували непереборні перешкоди на шляху до спільного проживання сімей в країнах походження осіб, які просили про возз'єднання сім'ї. Оскільки члени сім'ї, щодо яких було подано запит на возз'єднання сім'ї, перебували не у країнах їхнього походження, а в третіх країнах, Федеральний Адміністративний Суд та Уряд вважали, по суті, що вони можуть залишатися в цих країнах і що заявники, які проживають в Швейцарії, могли принаймні відвідувати їх там, як вони це робили в минулому, або, з огляду на одну із заяв, навіть проживати разом у третій країні. Заявники, які проживали в Швейцарії, стверджували, що їхні члени сім'ї не перебували в третіх країнах законно і що вони самі не могли проживати там законно.

Раніше Суд розглядав справи заявників, яких було визнано біженцями в державі-відповідачів та які подавали запити про возз'єднання сім'ї щодо їхніх членів сім'ї, що на той час були біженцями в третій країні. У цих справах Суд дійшов висновків, що прибуття членів сімей заявників до держави-відповідача було єдиним засобом відновлення сімейного життя. Зважаючи на обставини цих справ, міркування стосовно можливості сімей, або її відсутності, проживати у відповідних третіх країнах підсилили висновок про те, що прибуття в Швейцарію членів сімей заявників було єдиним засобом відновлення сімейного життя. Це також слугувало аргументом на користь визнання позитивного зобов'язання дозволити возз'єднання сім'ї.

iv) *Найкращі інтереси дітей* – Суд не міг ігнорувати того факту, що органами влади встановлено або презюмувалось в національних провадженнях (заяви

№ 13258/18 та № 9078/20), або що заявником стверджувалось та не оскаржувалось органами влади (заява № 57303/18) те, що інший з батьків дітей у цих справах був безвісно відсутнім чи оголошений померлим. Ураховуючи, що цей аспект не розглядався Федеральним Адміністративним Судом та беручи до уваги відсутність будь-яких доказів про протилежне, видається, що згідно із найкращими інтересами дітей варто було б здійснити возз'єднання з єдиним батьком чи матір'ю, що проживав у Швейцарії, незважаючи на те, чи діти проживали з іншими родичами в третіх країнах або чи могли там подати заяву на проживання у прийомній сім'ї. Крім того, видається, що у заяві № 15500/18 згідно із найкращими інтересами дітей варто було б здійснити возз'єднання з їхнім батьком у Швейцарії, де вони могли б проживати там з обома батьками. Такі міркування слугували аргументом на користь визнання позитивного зобов'язання надати дозвіл на возз'єднання сім'ї.

Трирічний період очікування, передбачений законом, означав, що сім'ї неминуче будуть розлучені впродовж кількох років до прийняття остаточного рішення на національному рівні стосовно їхнього запиту про возз'єднання сім'ї, особливо, якщо вони чекали закінчення цього періоду перед поданням запиту; період очікування починав обчислюватись лише після розгляду заяви про надання притулку та після того, як особу було тимчасово прийнято як біженця. Водночас діти неминуче б підростали і за цих обставин мав би місце той факт, що діти в деяких заявах досягли віку, коли вони стали більш незалежними до прийняття остаточних рішень на національному рівні про возз'єднання сім'ї.

Більше того, заявники довели, що вони були особливо залежними один від одного та / або що їм особливо складно проживати окремо.

iv) *Вимога про незалежність від соціальної допомоги* – У трьох справах Суд не переконався в тому, що органи національної влади, застосовуючи вимогу про незалежність від соціальної допомоги, досягли справедливого балансу між відповідними конкуруючими інтересами, незважаючи на їхню свободу розсуду. У двох справах (№ 15500/18 та № 57303/18) заявники мали оплачувану роботу і робили все, що від них можна було розумно очікувати, аби заробляти собі на життя та покривати свої витрати та витрати своїх членів сім'ї.

У третій справі (№ 13258/18) Суд не переконався в тому, що Федеральний Адміністративний Суд дослідив в достатній мірі те, чи стан здоров'я заявниці дозволив би їй працювати, принаймні певною мірою, і, як наслідок, чи потрібно застосовувати оскаржувану вимогу з гнучкістю з урахуванням стану її здоров'я.

Навпаки, у заяві (№ 9078/20) Суд встановив, що цей суд не вийшов за свої межі свободи розсуду, коли, збалансовуючи конкуруючі інтереси, взяв до уваги відсутність ініціативи заявниці щодо поліпшення її фінансового становища. Незважаючи на те, що заявниця мала проблеми зі здоров'ям, було встановлено,

що вона може працювати принаймні неповний робочий день і що вона не продемонструвала, що докладала зусиль, аби знайти таку роботу.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) у заявах № 13258/18, № 15500/18 та № 57303/18.

Відсутність порушення статті 8 Конвенції у заяві № 9078/20.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 4 липня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявник Nikolay Sergeevich Glukhin є громадянином росії, 1985 року народження, проживає в місті Москві.

23 серпня 2019 року заявник провів одиночний пікет на підтримку іншого політичного активіста – пана Kotov, проїхавшись в московському метро з картонною фігурою останнього в людський зріст та банером: «Ви мабуть жартуєте... Мені загрожує до п'яти років за 212.1 за мирні протести». Справа пана Kotov до того викликала суспільний резонанс і привернула широку увагу в ЗМІ.

Під час звичайного відслідковування мережі Інтернет поліція виявила фотографії та відео пікету заявника у метро, завантажені на загальнодоступному сайті соціальної мережі. За словами пана Glukhin, поліція ймовірно використовувала технологію розпізнавання обличчя. Щоб ідентифікувати його за скріншотами з сайту соціальної мережі, працівники поліції зібрили кадри з системи закритої трансляції телебачення – камер відеоспостереження, встановлених на станціях московського метро, через які він проїхав 23 серпня 2019 року, і через кілька днів використали технологію розпізнавання обличчя в реальному часі, щоб знайти та заарештувати його, коли він їхав у метро.

В подальшому заявник був визнаний винним у провадженні в справі про адміністративні правопорушення за неповідомлення органів влади про його одиночний пікет з використанням «предмета, який швидко розбирається». Скріншоти сайту соціальної мережі та відеозаписи з камер відеоспостереження були використані як докази проти нього.

30 жовтня 2019 року Московський міський суд в апеляційному порядку підтримав обвинувачення заявника, визнавши, зокрема, що мирний характер його демонстрації не мав значення, і що правопорушення було виявлено, а докази зібрані відповідно до Закону «Про поліцію».

У період з 2017 по 2022 рік у Москві було встановлено понад 220 000 камер відеоспостереження, у тому числі в московському метрополітені після набрання чинності указу уряду про транспортну безпеку (Указ № 410 від 5 квітня 2017 року). Всі вони оснащені технологією розпізнавання обличчя в реальному часі.

Заявник скаржився, що його визнання винним у вчиненні адміністративного правопорушення та використання технології розпізнавання обличчя при обробці його персональних даних порушило його права відповідно

до статей 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Крім того, посилаючись на статтю 6 Конвенції (право на справедливий суд), він скаржився, що провадження проти нього було несправедливим з причин відсутності сторони обвинувачення.

Оцінка Суду

Стаття 10 Конвенції

ЄСПЛ вважав, що заявник прагнув висловити свою думку з питання, що становить суспільний інтерес, і що було мало підстав для обмеження цього права відповідно до статті 10 Конвенції.

Органи влади, однак, не виявили терпимості до його одиночного пікету, який, безперечно, був мирним і не спричинив жодної небезпеки для громадського порядку чи безпеки. Дійсно, вони взагалі не надали оцінку, чи використання заявником картонної фігури з плакатом було вираженням його поглядів.

Таким чином, національні суди не надали «відповідних або достатніх підстав» для виправдання супроводу заявника до поліцейської дільниці, його арешту та обвинувачення, порушивши його право на свободу вираження поглядів відповідно до статті 10 Конвенції.

Стаття 8 Конвенції

(а) Існування втручання

(i) Загальні принципи

ЄСПЛ нагадав, що поняття «приватне життя» є широким поняттям, яке не піддається вичерпному визначенню. Воно може охоплювати множинні аспекти фізичної та соціальної ідентичності людини. Таке поняття не обмежується «найближчим оточенням», в якому індивід може жити власним особистим життям без втручання ззовні, але також включає в себе право вести «приватне соціальне життя», тобто можливість встановлення та розвитку відносин з іншими та зовнішнім світом. Воно не виключає діяльність, що відбувається в публічному контексті. Таким чином, існує площина взаємодії особи з іншими, навіть у публічному контексті, яка може підпадати під сферу «приватного життя» (див. *López Ribalda and Others v. Spain [GC]*, № [1874/13](#) та [8567/13](#), §§ 87-88, 17 жовтня 2019 року) (п. 64 рішення).

Саме лише зберігання даних, що стосуються приватного життя фізичної особи, є втручанням у розумінні статті 8 Конвенції. Подальше використання збереженої інформації не має жодного відношення до цього висновку. Однак при визначенні того, чи стосується особиста інформація, що зберігається

органами влади, будь-якого з аспектів приватного життя, згаданих вище, Суд належним чином враховує конкретний контекст, в якому ця інформація була зафіксована та збережена, характер записів, спосіб використання та обробки цих записів та результати, які можуть бути отримані (див. *S. and Marper v. the United Kingdom [GC]*, № [30562/04](#) та [30566/04](#), § 67, ECHR 2008) (п. 65 рішення).

Оскільки існують випадки, коли люди свідомо або навмисно беруть участь у заходах, які є або можуть бути записані чи про які повідомлялося публічно, обґрунтовані очікування особи щодо конфіденційності можуть бути значними, хоча і не обов'язково остаточним фактором у цій оцінці. **Що стосується моніторингу дій фізичної особи за допомогою фото або відеопристроїв, інституції Конвенції вважають, що моніторинг дій та переміщень фізичної особи в громадському місці за допомогою камери, яка не записувала візуальні дані, сам по собі не є формою втручання в приватне життя. Однак міркування щодо приватного життя можуть виникнути, як тільки з'явиться будь-який систематичний або постійний запис таких персональних даних, зокрема фотографії ідентифікованої особи.** Образ людини є одним з головних атрибутів її особистості, оскільки він розкриває унікальні характеристики людини та відрізняє її від інших. Таким чином, право кожної особи на захист свого образу є однією з найважливіших складових розвитку особистості і передбачає право контролювати використання цього зображення. Хоча в більшості випадків право контролювати таке використання передбачає можливість для фізичної особи відмовитися від публікації свого зображення, воно також охоплює право фізичної особи заперечувати проти запису, збереження та відтворення зображення іншою особою (див. *López Ribalda and Others*, згадане вище, § 89, з подальшими посиланнями) (п. 66 рішення).

Як вже раніше зазначав ЄСПЛ, збір та зберігання органами влади даних про конкретних осіб становить втручання в приватне життя цих осіб, навіть якщо ці дані стосувалися виключно громадської діяльності особи (див. *Amann v. Switzerland [GC]*, № [27798/95](#), §§ 65-67, ECHR 2000-II, та *Rotaru v. Romania [GC]*, № [28341/95](#), §§ 43-44, ECHR 2000-V), такі як участь в антиурядових демонстраціях (див. *Association «21 December 1989» and Others v. Romania*, № [33810/07](#) та № [18817/08](#), § 170, 24 травня 2011 року, та *Catt v. the United Kingdom*, № [43514/15](#), § 93, 24 січня 2019 року). Суд також встановив, що наступні випадки збору даних у громадському місці становили втручання в приватне життя осіб: запис допиту в громадській зоні поліцейської дільниці (див. *P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, № [44787/98](#), §§ 56-60, ECHR 2001 IX); запис камерами відеоспостереження в громадському місці та подальше розкриття відеоматеріалу засобом масової інформації (див. *Peck v. the United Kingdom*, № [44647/98](#), §§ 57-63, ECHR 2003 I); запис відеоматеріалу в поліцейській дільниці та його подальше використання в кримінальному

провадженні (див. *Perry v. the United Kingdom*, № [63737/00](#), §§ 36-43, ECHR 2003 IX (витяги)); збір за допомогою GPS-пристрою, прикріпленого до автомобіля особи, та зберігання даних про місцезнаходження та переміщення цієї особи в публічній сфері (див. *Uzun v. Germany*, № [35623/05](#), §§ 51-53, ECHR 2010 (витяги), та *Ben Faiza v. France*, № [31446/12](#), §§ 53-55, 8 лютого 2018 року); реєстрація імені особи в поліцейській базі даних, яка автоматично збирала та обробляла інформацію про пересування цієї особи потягом або повітряним транспортом (див. *Shimovolos v. Russia*, № [30194/09](#), § 66, 21 червня 2011 року); і відеоспостереження за університетськими амфітеатрами в державному університеті (див. *Antović and Mirković v. Montenegro*, № [70838/13](#), §§ 40-45 та 55, 28 листопада 2017 року) (п. 67 рішення).

(ii) Застосування до цієї справи

Уряд не заперечував, що фактичні обставини, описані вище, становлять «втручання» у право заявника на повагу до його приватного життя відповідно до статті 8 Конвенції. Зокрема, незважаючи на конкретне запитання Суду з цього питання, вони не прокоментували твердження заявника про те, що технологія розпізнавання обличчя була використана, по-перше, для ідентифікації його за фотографіями та відео, опублікованими в Telegram, і, по-друге, для визначення його місцезнаходження та арешту, коли він їздив у московському метро. Суд врахував труднощі, з якими зіткнувся заявник при доведенні своїх тверджень. Дійсно, національне законодавство, доступне Суду, не вимагало від поліції робити запис про використання ними технології розпізнавання обличчя або надавати відповідній особі доступ до будь-якого такого запису автоматично або за запитом (див. пункт 40, що описує практику використання технології розпізнавання обличчя без будь-якого офіційного запису) (п. 69 рішення).

На цьому тлі та беручи до уваги труднощі для заявника довести свої твердження, оскільки національне законодавство не передбачало офіційного запису або повідомлення про використання технології розпізнавання обличчя, відсутність будь-якого іншого пояснення швидкої ідентифікації заявника та неявне визнання Урядом використання технології розпізнавання обличчя в реальному часі, Суд погодився з тим, що в конкретних обставинах справи була використана технологія розпізнавання обличчя. Раніше Суд встановив, що зберігання фотографій поліцією в поєднанні з можливістю застосування до них методів розпізнавання обличчя є втручанням у право на приватне життя (див. *Gaughran v. the United Kingdom*, № [45245 /15](#), §§ 69-70, 13 лютого 2020 року) (п. 72 рішення).

ЄСПЛ дійшов висновку, що обробка персональних даних заявника в рамках провадження в справі про адміністративне правопорушення проти нього, включаючи використання технології розпізнавання обличчя – по-перше, для

ідентифікації його за фотографіями та відео, опублікованими в Telegram, і, по-друге, для визначення його місцезнаходження та арешту пізніше, коли він пересувався у московському метро становило втручання у його право на повагу до його приватного життя в розумінні пункту 1 статті 8 Конвенції (п. 73 рішення).

(b) Обґрунтування втручання

(i) Загальні принципи

ЄСПЛ повторно зазначив, що будь-яке втручання може бути виправдане відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції лише в тому випадку, якщо воно відповідає закону, переслідує одну або кілька передбачених її положеннями законних цілей і є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення будь-якої такої мети (див. *Roman Zakharov v. Russia [GC]*, № 47143/06, § 227, ECHR 2015).

Особисті дані, що розкривають політичні погляди, такі, як інформація про участь у мирних акціях протесту, підпадають під спеціальні категорії конфіденційних даних, що потребують підвищеного рівня захисту (див. *Catt*, цит. вище, §§ 112 та 123). Тому в контексті збору та обробки персональних даних важливо мати чіткі, детальні правила, що регулюють обсяг та застосування заходів, а також мінімальні гарантії, що стосуються, зокрема, тривалості, зберігання, використання, доступу третіх сторін, процедур збереження цілісності та конфіденційності даних та процедур їх знищення, що слугує належним запобіжником зловживань та свавілля (див. *S. and Marper*, цитовані вище, § 99, та *P.N. v. Germany*, № 74440/17, § 62, 11 червня 2020 року) (пункти 76, 77 рішення).

(ii) Застосування до цієї справи

На думку ЄСПЛ в цій справі питання законності та існування законної мети не могли бути відокремлені від питання про те, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» (див. *S. та Marper*, згадане вище, § 99; *Nemtsov v. Russia*, № 1774/11, § 75, 31 липня 2014 року; та *Elvira Dmitriyeva v. Russia*, № 60921/17 та № 7202/18, § 77, 30 квітня 2019 року). Тому Суд розглянув їх разом нижче (п. 78 рішення).

На думку національних органів влади та Уряду, заходи, вжиті проти заявника, мали правову основу в КпАП, Законі «Про оперативно-розшукову діяльність», Законі про поліцію та Указі № 410.

ЄСПЛ розпочав з того, що оперативно-розшукова діяльність може здійснюватися лише у зв'язку із правопорушенням, кваліфікованим як «кримінальне» відповідно до національного законодавства (див. пункт 24). Таким чином, Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» не міг слугувати правовою підставою для заходів, вжитих у цій справі, яка стосувалася адміністративного правопорушення.

Як КпАП, так і Закон про поліцію надали поліції повноваження розслідувати адміністративні правопорушення та збирати докази, включаючи докази, що містять персональні дані (див. пункти 26-29). Указ № 410 передбачав встановлення камер відеоспостереження з функцією розпізнавання обличчя у московському метро, які були доступні для поліції (див. пункти 33-34). Таким чином, Суд визнав, що заходи, вжиті проти заявника, мали правову основу у національному законодавстві (п. 81 рішення).

Оскільки заявник стверджував, що національне законодавство не відповідало вимозі «якості закону», Суд вважав, що в контексті впровадження технології розпізнавання обличчя важливо мати детальні правила, що регулюють обсяг та застосування заходів, а також міцні гарантії від ризику зловживань та свавілля. Потреба в гарантіях буде ще більшою, коли мова йде про використання технології розпізнавання обличчя в реальному часі (п. 82 рішення).

ЄСПЛ зазначив про наявність серйозних сумнівів в тому, що національні правові положення відповідають вимозі «якості закону». Він вказав, зокрема, що національне законодавство дозволяє обробку біометричних персональних даних «у зв'язку зі здійсненням правосуддя» (див. пункт 31). Це правове положення сформульовано широко. Беручи до уваги, що Уряд не посилався на будь-яке авторитетне тлумачення цього положення Верховним або Конституційним судами та не подавав жодних прикладів його обмежувального тлумачення та застосування в адміністративній та судовій практиці, виявляється, що воно дозволяє обробку біометричних персональних даних – у тому числі за допомогою технології розпізнавання обличчя – у зв'язку з будь-яким судовим провадженням. Національне законодавство не містить жодних обмежень щодо характеру ситуацій, які можуть призвести до використання технології розпізнавання обличчя, цілей, категорій людей, які можуть бути ціллю, або щодо обробки конфіденційних персональних даних. Крім того, Уряд не послався на будь-які процедурні гарантії, що супроводжували б використання технології розпізнавання обличчя в росії, такі як процедури авторизації, процедури, яких слід дотримуватися для вивчення, використання та зберігання отриманих даних, механізми наглядового контролю та доступні засоби правового захисту (п. 83).

Суд вважав, що не підлягає сумніву, що боротьба зі злочинністю і, зокрема, з організованою злочинністю та тероризмом, яка є однією з проблем, з якими стикаються сучасні європейські суспільства, значною мірою залежить від використання сучасних наукових методів розслідування та ідентифікації. Однак, хоча Суд визнав важливість таких методів у розкритті та розслідуванні злочинів, він повинен обмежити сферу свого розгляду. Питання не в тому, чи може обробка біометричних персональних даних за допомогою технології

розпізнавання обличчя взагалі вважатися виправданою відповідно до Конвенції. Єдине питання, яке повинен розглянути Суд, полягало в тому, чи була обробка персональних даних заявника виправданою відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції в цій справі (порівняйте *S. and Marper*, згадане вище, §§ 105-06) (п. 85 рішення).

Визначаючи, чи була обробка персональних даних заявника «необхідною в демократичному суспільстві», Суд спочатку оцінив рівень фактичного втручання в право на повагу до приватного життя (див. *P.N. v. Germany*, згадане вище, §§ 73 та 84). Він зазначив, що поліція збирала та зберігала цифрові зображення заявника та використовувала їх для вилучення та обробки біометричних персональних даних заявника за допомогою технології розпізнавання обличчя: по-перше, щоб ідентифікувати його за фотографіями та відео, опублікованими в Telegram, а по-друге, щоб знайти та заарештувати його, коли він здійснював поїздки у московському метро. Суд визнав ці заходи особливо втручальними, особливо стосовно технології розпізнавання обличчя (див. пункт 37). Визнання таких заходів «необхідними в демократичному суспільстві» вимагало високого рівня обґрунтування, зокрема, особливо високого рівня обґрунтування потребувала необхідність застосування технології розпізнавання облич. Більше того, оброблені персональні дані містили інформацію про участь заявника у мирному протесті і тому розкривали його політичні погляди. Відповідно, вони потрапили до спеціальних категорій конфіденційних даних, що забезпечують підвищений рівень захисту (див. пункт 76) (п. 86 рішення).

При оцінці «необхідності в демократичному суспільстві» обробки персональних даних в контексті розслідувань, характер і тяжкість правопорушень, про які йдеться, є одним з елементів, які слід враховувати (див., *mutatis mutandis*, *P.N. v. Germany*, цитоване вище, § 72). Національне законодавство дозволяє обробку біометричних персональних даних у зв'язку з розслідуванням та обвинуваченням щодо будь-якого правопорушення, незалежно від його характеру та тяжкості (п. 87 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що заявник був притягнутий до кримінальної відповідальності за незначне правопорушення, що полягало у проведенні одиночного пікету без попереднього повідомлення – правопорушення, кваліфіковане як адміністративне, а не кримінальне відповідно до національного законодавства. Його ніколи не звинувачували у вчиненні будь-яких недостойних дій під час пікету, таких як перешкоджання дорожньому руху, пошкодження майна або акти насильства. Ніколи не стверджувалося, що його дії становлять будь-яку небезпеку для громадського порядку або транспортної безпеки. Суд вже встановив, що провадження у справі про адміністративне правопорушення стосовно заявника порушило його право на свободу вираження поглядів (див.

пункт 57). Він вважав, що використання особливо інтрузивних технологій розпізнавання обличчя для ідентифікації та арешту учасників мирних акцій протесту може мати стримуючий ефект щодо прав на свободу вираження поглядів та зібрань (п. 88 рішення).

За таких обставин використання технології розпізнавання обличчя для ідентифікації заявника за фотографіями та відео, опублікованими в Telegram, а тим більше використання технології розпізнавання обличчя в реальному часі для визначення місцезнаходження та арешту заявника під час його поїздки в московському метро – не відповідало «нагальній соціальній потребі».

У світлі всіх вищезазначених міркувань ЄСПЛ виснував, що використання особливо інтрузивної технології розпізнавання обличчя в контексті реалізації заявником свого права на свободу вираження поглядів, передбаченого Конвенцією, є несумісним з ідеалами та цінностями демократичного суспільства, керованого верховенством права, яке Конвенція була покликана підтримувати та просувати. Обробка персональних даних заявника з використанням технології розпізнавання обличчя в рамках провадження в адміністративному правопорушенні – по-перше, для ідентифікації його за фотографіями та відео, опублікованими в Telegram, а по-друге, для визначення місцезнаходження та арешту під час поїздки в московському метро – не може вважатися «необхідною в демократичному суспільстві» (п. 90 рішення).

Відповідно, було порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 4 липня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

У цій справі заявник скаржився, зокрема, на те, що його звільнення з посади прокурора було незаконним і порушувало його право на повагу до приватного життя, передбачене статтею 8 Конвенції.

14 червня 2009 року між заявником, який на той час працював прокурором у Офісі Генерального прокурора, його колишньою дівчиною G. G. та певним E. A. сталася сварка, в результаті якої всі троє отримали незначні тілесні ушкодження.

За фактом сварки було проведено розслідування, під час якого заявник та G.G. звинувачували один одного. По завершенню розслідування слідчий відмовив у порушенні кримінальної справи проти заявника через відсутність в його діях складу злочину, і ухвалив постанову про притягнення G. G. та E. A. як обвинувачених за статтею побиття за нанесення тілесних ушкоджень один одному, а G. G. ще й за побиття заявника. Слідчий встановив, що твердження G. G. проти заявника не заслуговували на довіру, тоді як його твердження проти неї підтверджувалися показаннями свідків, журналами мобільних телефонних розмов між ними, а також змістом надісланих G. G. заявнику текстових повідомлень, у яких вона йому погрожувала.

Вироком суду першої інстанції від 24 грудня 2009 року G. G. та E. A. були визнані винними за пред'явленими обвинуваченнями, і їм було присуджено сплату штрафу. Суди апеляційної та касаційної інстанції залишили це вирок без змін.

У серпні, вересні, жовтні 2009 року і в травні 2010 року G. G. написала низку статей у місцевій газеті про інцидент 14 червня 2009 року, в яких звинувачувала заявника в нападі на неї та погрозах.

Заявник подав цивільний позов про дифамацію проти газети, її головного редактора та G. G. як спеціального кореспондента газети. Суд першої інстанції, з рішенням якого погодилися суди апеляційної та касаційної інстанції, задовольнив позов частково, визнавши, що оскаржувана інформація була неправдивою та завдавала шкоди честі та гідності заявника. Суд зобов'язав газету опублікувати спростування, в якому головний редактор мав вибачився перед заявником.

Під час проведення згаданого вище розслідування G. G. також подала на заявника низку скарг до різних органів, у т. ч. до Офісу Генерального прокурора, де він працював.

24 травня 2010 року заявника було «звільнено з органів прокуратури» згідно з наказом, виданим того ж дня Генеральним прокурором, через те,

що заявник вчинив дії, несумісні з посадою прокурора, принизив гідність професії та грубо порушив Кодекс етики працівників прокуратури (далі – Кодекс етики). Крім загального посилання на Кодекс етики, наказ містив посилання на положення Закону про прокуратуру та Закону про службу в органах прокуратури.

Заявник подав до суду позов до свого колишнього роботодавця про поновлення його на посаді прокурора. Заявник стверджував, що наказ від 24 травня 2010 року про його звільнення з прокуратури не мав законних підстав, оскільки звинувачення G. G. проти нього були неправдивими, що було неодноразово підтверджено згаданими вище судовими рішеннями.

21 листопада 2012 року Бакинський адміністративно-господарський суд № 1 відмовив у задоволенні позову. У своєму рішенні суд повторив аргументацію, наведену в наказі від 24 травня 2010 року, і визнав, що його звільнення було законним.

Заявник подав апеляцію, повторюючи свої попередні скарги та стверджуючи, що жодна з фактичних підстав, перелічених у наказі від 24 травня 2010 року, як то його перебування у стосунках з G. G. без наміру одружитися з нею або той факт, що вона публікувала про нього наклепницькі статті не може бути законною підставою для його звільнення. Він також стверджував, що суд першої інстанції не проаналізував законність посилання на фактичні підстави, зазначені в наказі про його звільнення, і не взяв до уваги судові рішення у попередніх справах. Заявник скаржився на те, що рішення суду першої інстанції порушило, серед іншого, його право на повагу до приватного життя.

Рішенням від 5 березня 2013 року апеляційний суд залишив без змін рішення суду першої інстанції, не розглядаючи жодних конкретних аргументів заявника. Заявник подав касаційну скаргу, повторюючи свої доводи. Остаточним рішенням від 6 червня 2013 року Верховний суд відхилив касаційну скаргу заявника та залишив без змін рішення суду апеляційної інстанції, повторивши ту ж аргументацію, що й суди нижчих інстанцій.

Оцінка Суду

Розглядаючи питання щодо прийнятності заяви за статтею 8 Конвенції, Суд зазначив, що хоча зі змісту цієї статті не випливає ні загальне право на працевлаштування чи продовження строкового контракту, ні право на доступ до державної служби чи право на вибір конкретної професії, поняття «приватне життя» в принципі не виключає діяльність професійного або ділового характеру.

Суд нагадав, що існують певні типові аспекти приватного життя, на які такі спори можуть вплинути внаслідок звільнення, пониження, відмови у доступі до професії або інших подібних несприятливих заходів. До цих аспектів

належить: (i) «внутрішнє коло» заявника, (ii) можливість заявника встановлювати та розвивати відносини з іншими людьми, та (iii) соціальна і професійна репутація заявника. У таких спорах існують два напрямки, за якими, як правило, виникають питання, пов'язані з приватним життям: або через підстави вжиття оскаржуваного заходу (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на підставах), або, у деяких справах, через наслідки для приватного життя (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на наслідках) (див. *Denisov v. Ukraine* [GC], № 76639/11, § 115, 25 вересня 2018 року).

У контексті цієї справи Суд зазначив, що причини звільнення заявника з прокуратури були тісно пов'язані з його стосунками та особистим конфліктом із його колишньою дівчиною G. G. і, отже, були чітко пов'язані з його особистим життям. Крім того, звільнення було одним із найсуворіших дисциплінарних стягнень, можливих у професії заявника, що мало серйозні наслідки для його професійного життя, включно з перспективами подальшої кар'єри, а також для його професійної та особистої репутації. Дійсно, звільнення поставило під сумнів його моральні якості та очорнило його в очах суспільства через ситуацію в його приватному житті. Крім того, звільнення заявника означало не тільки втрату ним посади, але й те, що він був виключений зі своєї професії і більше не міг працювати в прокуратурі. Таким чином, Суд визнав, що стаття 8 Конвенції застосовна в цій справі насамперед через підхід, що ґрунтується на підставах, але також через наслідки, які звільнення мало для приватного життя заявника, і що мало місце втручання у його право на повагу до приватного життя.

Розглядаючи питання про те, чи було втручання здійснене згідно із законом, Суд зазначив, що заявника було піддано одному з найсуворіших заходів дисциплінарного стягнення, можливих у його професії, на підставі положень Закону про прокуратуру та Закону про службу в органах прокуратури, відповідно до яких працівник прокуратури міг бути «звільнений з органів прокуратури», якщо він порушив «службову дисципліну», вчинив «діяння, несумісні з посадою прокурора», або «неналежним чином виконував свої обов'язки». При цьому Суд звернув увагу на те, що у своїх рішеннях національні органи зробили посилання на нерелевантні статті цих законів.

Суд зазначив, що положення цих законів були сформульовані в дуже загальних і розпливчастих виразах, що дозволяло їх широке тлумачення національними органами влади. Тому Суд вирішив не вдаватися до детального аналізу того, чи був текст цих законодавчих положень передбачуваним, а зосередитися на тому, як національні органи влади, зокрема національні суди, витлумачили та застосували їх.

У цьому відношенні Суд зауважив, що згідно з наказом від 24 травня 2010 року, фактичні підстави звільнення заявника полягали в: (i) його

нездатності вирішити свої «проблеми» зі своєю колишньою дівчиною G. G., які були результатом того факту, що заявник «перебував у близьких стосунках і жив з нею, не маючи наміру створити з нею сім'ю»; (ii) відкритті кримінального провадження за фактом інциденту 14 червня 2009 року; та (iii) нездатності заявника перешкодити G. G. подавати проти нього скарги до різних державних органів та публікувати статті із критикою щодо нього у зв'язку з цим інцидентом.

Суд звернув увагу на те, що в наказі від 24 травня 2010 року не зазначалося, яку саме норму Кодексу етики нібито порушив заявник. Роботодавець також не пояснив, що мається на увазі під «проблемами» між заявником та G. G., або як небажання заявника одружитися чи іншим чином оформити свої стосунки з нею могло вважатися неетичною поведінкою або «дією, несумісною з посадою прокурора».

До того ж у жодному національному провадженні не було встановлено, що заявник вчиняв будь-які дії, заборонені законом, наприклад, насильство в сім'ї. Більше того, як слідчий, так і національні суди, які розглядали інцидент 14 червня 2009 року, дійшли висновку, що жертвою був саме заявник.

Суд також зазначив, що йому важко зрозуміти, як заявника можна було вважати відповідальним за статті, які були опубліковані G. G., і чому роботодавець заявника фактично вимагав від нього якимось чином перешкодити G. G. подавати скарги до різних державних органів та публікувати статті з його критикою, і що його нездатність припинити таку її поведінку була використана як виправдання для його звільнення.

Крім того, національні суди, завданням яких було перевірити законність звільнення, не проаналізували та не взяли до уваги судові рішення на користь заявника, ухвалені під час кримінального провадження щодо інциденту 14 червня 2009 року та під час провадження у справі про наклеп, незважаючи на те, що заявник наполягав на цьому. Національні суди просто прийняли кваліфікацію роботодавця щодо фактичних підстав, висунутих проти заявника, як дій, несумісних з посадою прокурора, або як таких, що завдають шкоди гідності професії та грубо порушують Кодекс етики; вони згадали її у своїх рішеннях і надали їй значення, але не змогли пояснити її юридичну значимість.

Суд вважав, що національні органи влади застосували непрогнозоване та непередбачувано широке тлумачення положень законів про прокуратуру та про службу в органах прокуратури. Відповідно, спосіб тлумачення та застосування національного законодавства в цій справі не забезпечив заявнику захист від свавільного втручання. Крім того, той факт, що національні органи влади посилалися на Кодекс етики у загальній формі, не цитуючи конкретно жодного з його положень, становив ще один аспект непередбачуваного застосування національного законодавства в цій справі.

З огляду на вищевикладене Суд дійшов висновку, що не було встановлено жодних фактичних чи відповідних правових підстав, які б виправдовували звільнення заявника, а отже втручання у цій справі не було законним для цілей пункту 2 статті 8 Конвенції. З огляду на цей висновок, Суд не вбачив за доцільне перевіряти, чи переслідувало втручання законну мету і чи було воно необхідним у демократичному суспільстві.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 6 липня 2023 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

HURBAIN v. Belgium [GC] (№ 57292/16)

Обставини справи

Справа стосувалася рішення цивільного суду про зобов'язання заявника, як видавника щоденної газети *Le Soir*, знеособити статтю в цифрових архівах, в якій згадувалося повне ім'я водія, відповідального за смертельну дорожньо-транспортну пригоду в 1994 році з огляду на «право на забуття».

Заявник – видавник *Le Soir*, однієї з провідних франкомовних щоденних газет у Бельгії.

У друкованому виданні 1994 року, серед іншого, була опублікована стаття про ДТП, в результаті якої двоє людей загинуло і ще троє отримали ушкодження. У статті вказувалося повне ПІБ водія, який у 2000 році був засуджений. Він відбув покарання та у 2006 році був реабілітований.

У 2008 році газета розмістила на своєму вебсайті електронну версію своїх архівів до 1989 року (включаючи згадану статтю), які були доступні безкоштовно. У 2010 році водій звернувся до *Le Soir* з проханням видалити статтю з електронних архівів газети або принаймні знеособити її. У запиті було зазначено його професію і те, що стаття з'явилася серед результатів, коли його ім'я було введено в декількох пошукових системах.

У 2010 році юридичний відділ газети відмовив у вилученні статті з архіву, а пізніше заявив, що рекомендованим листом надіслав запит керуючому директору Google Belgium про видалення статті. В національних судах та в ЄСПЛ заявник стверджував про відсутність відповіді на цей лист.

У 2012 році водій порушив провадження проти заявника, вимагаючи знеособлення статті, що його стосувалася. У 2013 році суд першої інстанції задовольнив більшість позовних вимог водія. Це рішення підтримав апеляційний суд у 2014 році. Згодом заявник подав касаційну скаргу, однак вона була відхилена у 2016 році.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції заявник скаржився на рішення в цивільній справі, яким його було зобов'язано знеособити архівну версію статті, про яку йде мова, на вебсайті *Le Soir*.

ЄСПЛ у складі Палати 22 червня 2021 року більшістю голосів суддів (шість до одного) не встановив порушення статті 10 Конвенції. Короткий виклад рішення Палати наведено в [Огляді рішень ЄСПЛ за червень 2021 року](#). У вересні 2021 року заявник звернувся з клопотанням про передачу цієї справи на розгляд Великої Палати ЄСПЛ відповідно до статті 43 Конвенції. В жовтні цього ж року Велика Палата задовольнила це клопотання.

Оцінка Суду

Питання, яке ЄСПЛ мав розглянути у цій справі, полягало в тому, чи становило порушення свободи вираження поглядів за статтею 10 Конвенції рішення бельгійських судів про зобов'язання заявника знеособити електронну версію спірної статті на вебсайті газети *Le Soir* через «право на забуття». ЄСПЛ уточнив, що справа стосувалася електронної архівної версії статті, а не оригінальної версії, додавши, що мова йшла лише про постійну доступність інформації в Інтернеті, а не про її первісну публікацію як таку. Оригінальна стаття була опублікована в законний і недифамаційний спосіб. Інформація, яка була опублікована та згодом архівована на вебсайті інформаційного видання для цілей журналістики, була питанням, що стосувалося самої суті свободи вираження поглядів, захищеної статтею 10 Конвенції.

На думку ЄСПЛ для того, щоб преса могла належним чином виконувати своє завдання зі створення архівів, вона повинна мати можливість створювати та зберігати детальні записи. Оскільки роль архівів полягає в забезпеченні постійної доступності інформації, яка була законно опублікована в певний момент часу, як правило, вони повинні залишатися автентичними, надійними та повними. Відповідно, цілісність цифрових архівів преси повинна бути керівним принципом розгляду будь-якого прохання (запиту) про видалення або зміну всієї або частини архівної статті, яка сприяє збереженню пам'яті, особливо якщо, як у цій справі, законність цієї статті ніколи не ставилася під сумнів. Крім того, хоча свобода вираження поглядів, захищена статтею 10 Конвенції, не є абсолютною, зокрема, щодо висвітлення у ЗМІ питань, що становлять суспільний інтерес, національні органи влади все ж мають бути особливо пильними при розгляді запитів (прохань), які ґрунтуються на повазі до приватного життя, про видалення або зміну електронної версії архівної статті, законність якої не була поставлена під сумнів на момент її початкової публікації. Такі прохання (запити) вимагають ретельної перевірки.

Таким чином, ЄСПЛ вважав, що його оцінка має урахувати різний контекст цієї справи порівняно зі справами, що стосуються первинної публікації. Він також виявив, що критерії, які він використовував до цього часу для вирішення конфлікту між відповідними правами за статтею 10 Конвенції (свобода вираження поглядів) і статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного життя), вимагають корегування. У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що при урівноваженні цих різних прав однакової цінності, яке має здійснюватися в контексті прохання (запиту) про зміну журналістських матеріалів, що зберігаються онлайн, мають ураховуватися наведені нижче критерії. Він також зауважив, що суб'єкти даних не зобов'язані заздалегідь або одночасно

звертатися до оригінального вебсайту (аби реалізувати свої права на забуття) та пошукових Інтернет систем, оскільки перший та другий адресат здійснюють різні форми обробки даних, кожна з яких має свої законні підстави та різний вплив на права та інтереси особи. Подібним чином розгляд позову проти видавника вебсайту новин не може залежати від попереднього запиту про знеособлення. На думку ЄСПЛ така відмінність між діяльністю операторів пошукових Інтернет систем та діяльністю видавників зберігає своє значення під час розгляду ЄСПЛ будь-якого втручання у свободу вираження поглядів, зокрема права громадськості отримувати інформацію, обґрунтованого правом на забуття.

Стосовно різних критеріїв ЄСПЛ зазначив наступне.

Що стосується характеру архівної інформації ЄСПЛ зазначив, що в статті, про яку йде мова, повідомлялося про низку ДТП, які сталися в 1994 році, однією з яких була аварія, спричинена водієм у цій справі. Повідомлені факти мали судовий характер і не охоплювалися категорією правопорушень, тяжкість яких в силу їх серйозності з плином часу не змінилася. ЄСПЛ також зазначив, що події не були предметом висвітлення в ЗМІ за винятком статті, про яку йдеться.

Стосовно часу, який минув з моменту подій і з моменту первинної та онлайн публікації ЄСПЛ зауважив, що відповідна стаття була опублікована в 1994 році, розміщена в онлайн архівах газети *Le Soir* у 2008 році. Плин часу був важливим фактором в оцінці Апеляційним судом м. Льєжа. Суд зазначив, що між першою публікацією статті та першим запитом на знеособлення минув значний проміжок часу (16 років); загалом до моменту ухвалення цього рішення – близько 20 років. Таким чином, ЄСПЛ вирішив, що водій, який був реабілітований у 2006 році, після всього цього часу мав законний інтерес в тому, аби йому дозволили реінтегруватися в суспільство без постійного нагадування про його минуле.

Щодо актуального інтересу інформації ЄСПЛ відзначив висновок Апеляційного суду м. Льєжа про те, що через 20 років після подій особистість особи, яка не була публічною, не додала суспільного інтересу статті, яка лише зробила статистичний внесок у публічну дискусію щодо безпеки дорожнього руху. На думку апеляційного суду, події, про які повідомлялося в статті, також явно не мали історичного значення, оскільки стаття стосувалася не виняткової – хоча й трагічної – короткої новини, з якої не вбачалося, що її зміст є джерелом особливого суспільного занепокоєння. ЄСПЛ не бачив підстав ставити під сумнів належним чином обґрунтовану оцінку національного суду з цього приводу.

Щодо питання про те, чи була особа, яка претендувала на право бути забутою, а також її чи його поведінка, добре відомою після подій Апеляційний суд

м. Льежа зауважив, що водій не займав жодної державної посади. Таким чином, сам факт того, що він був лікарем, жодним чином не виправдовував його подальшу ідентифікацію в онлайн-статті через близько 20 років після подій. Він був особою, невідомою широкій громадськості як на момент подій, так і на момент його запиту про знеособлення. Крім того, ніщо не вказувало на те, що він зв'язався зі ЗМІ, аби висвітлити свою ситуацію, ні коли стаття вперше з'явилася в 1994 році, ні коли вона була розміщена в Інтернеті в 2008 році. Навпаки, усі вжиті ним кроки демонстрували бажання залишатися подалі від центру уваги.

Що стосується негативних наслідків постійної доступності інформації в Інтернеті ЄСПЛ відзначив висновок Апеляційного суду м. Льежа про те, що електронний архів статті про вчинення правопорушення не повинен створювати свого роду «віртуальну кримінальну судимість» для водія, який відбув покарання та був реабілітований. Апеляційний суд зауважив, що простий пошук за іменем та прізвищем водія в пошуковій системі вебсайту *Le Soir* або в *Google* відразу висвітлював статтю. На думку апеляційного суду, це, безсумнівно, було джерелом шкоди водієві, принаймні психологічного характеру. Така ситуація зробила інформацію про його попередню судимість легко доступною для широкої аудиторії, яка – оскільки він був лікарем – неминуче включала пацієнтів, колег і знайомих, і, таким чином, могла стигматизувати його, завдати серйозної шкоди його репутації та перешкодити йому нормально реінтегруватися в суспільство. ЄСПЛ не бачив вагомих причин ставити під сумнів належним чином обґрунтоване рішення Апеляційного суду м. Льежа з цього приводу.

Що стосується ступеня доступності інформації в цифрових архівах національні суди зауважили, що коли вони були розміщені в Інтернеті в 2008 році, архіви газети *Le Soir* були доступні безкоштовно. Більше того, не заперечувалося, що впродовж усього національного провадження, ініційованого водієм, архіви продовжували бути доступними без обмежень і безоплатно. З огляду на цей високий ступінь доступності ЄСПЛ вирішив, що постійне перебування відповідної статті в архівах, безсумнівно, завдало шкоди водієві.

Щодо впливу цього заходу на свободу вираження поглядів і, зокрема, на свободу преси Апеляційний суд м. Льежа встановив, що найефективнішим засобом захисту приватного життя водія без непропорційного втручання у свободу вираження поглядів заявника є знеособлення статті на веб-сайті *Le Soir* шляхом заміни його імені та прізвища літерою X. У зв'язку з цим ЄСПЛ раніше постановив, що знеособлення менш шкодить свободі слова, ніж видалення всієї статті. Він зазначив, що знеособлення є особливим засобом зміни архівних матеріалів, оскільки воно стосується лише імені та прізвища

відповідної особи та іншим чином не впливає на зміст переданої інформації. ЄСПЛ також зазначив, що Апеляційний суд м. Льежа подбав про оцінку наслідків цього заходу для водія, для громадськості, яка має право на доступ до інформації, і для заявника. Суд дійшов висновку, що факт задоволення запиту водія не надав кожній особі суб'єктивного права переписувати історію, а також не зробив можливим «фальсифікувати історію» чи покласти на заявника «надмірного тягара відповідальності». Щодо важливості, яку слід надавати цілісності архівів, Апеляційний суд м. Льежа чітко дав зрозуміти, що від заявника вимагалось просто знеособити електронну версію статті, а не вилучати її з архіву.

Він також підкреслив, що паперові архіви залишалися недоторканими, і що заявник все ще міг забезпечити цілісність оригінальної цифрової версії. Таким чином, оригінальна, незнеособлена версія статті все ще була доступна в друкованому вигляді, і з нею могла ознайомитися будь-яка зацікавлена особа, виконуючи таким чином іманентну роль архівного запису.

Зрештою, щодо можливого стримувального впливу на свободу преси, який випливає із зобов'язання видавника знеособити статтю, яка початково була опублікована законним чином, ЄСПЛ вважав, що з матеріалів справи не вбачалося, що рішення про знеособлення мало такий вплив на виконання *Le Soir* своїх журналістських завдань.

Підсумовуючи ЄСПЛ зазначив, що національні суди узгоджено врахували характер і серйозність судових фактів, про які повідомляється у відповідній статті, зокрема те, що стаття не мала актуального, історичного чи наукового інтересу, а також те, що водій не був добре відомим. Крім того, вони надали важливого значення серйозній шкоді, заподіяній водієві внаслідок постійної онлайн доступності статті з необмеженим доступом, яка могла створити «віртуальну кримінальну судимість», особливо з огляду на час, що минув з моменту першої публікації статті. Крім того, після перегляду заходів, які можуть бути вжиті для урівноваження прав, про які йде мова – перегляду, обсяг якого відповідав процесуальним стандартам, які застосовуються в Бельгії – суди визнали, що знеособлення статті не накладало надмірного та нездійсненого тягара для заявника, але було найефективнішим засобом захисту приватного життя водія.

Відповідно, й враховуючи свободу розсуду держав, ЄСПЛ встановив, що національні суди ретельно збалансували права, про які йде мова, відповідно до вимог Конвенції, таким чином, що втручання в право, гарантоване статтею 10 Конвенції, через знеособлення електронної версії статті на вебсайті газети *Le Soir*, обмежувалася лише тим, що було суворо необхідним. Таким чином, з огляду на обставини справи, це можна вважати необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним.

Таким чином ЄСПЛ не вбачив вагомих причин для того, аби замінити точку зору національних судів своєю власною та знехтувати результатом їхнього урівноваження. Відповідно порушення статті 10 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 4 липня 2023 року і є остаточним.

Обставини справи

Заявником в цій справі є громадянин Польщі – Igor Tuleya, який обіймав посаду судді з 1996 року та брав активну участь у захисті верховенства права в Польщі.

З моменту набрання законодавчими змінами чинності, які регулювали процедуру дисциплінарної відповідальності суддів, у 2018 році щодо суддів було розпочато низку дисциплінарних проваджень через їхні судові рішення або громадську діяльність. Більшість суддів, яких стосувалися запроваджені у 2016-2018 роках законодавчі зміни, відкрито критикували їх.

П'ять попередніх розслідувань про можливі дисциплінарні проступки були розпочаті щодо пана Tuleya у 2018 році. Ці розслідування переважно стосувалися коментарів, які він зробив на телебаченні, або питань щодо його участі у публічних заходах, решта стосувалися його судової діяльності.

Пан Tuleya стверджував, що в результаті попередніх розслідувань він став об'єктом наклепницької кампанії в ЗМІ, коли була опублікована або транслювалася образлива або дискредитуюча інформація про нього.

Одне з попередніх розслідувань було розпочато проти заявника після його рішення звернутися із запитом до Суду Європейського Союзу про надання попереднього рішення щодо нового дисциплінарного режиму для суддів.

В іншому провадженні працівник з дисциплінарних питань закликав пана Tuleya зробити заяву про можливе розголошення ним конфіденційної інформації, що містили матеріали досудового провадження. Розслідування стосувалося ймовірних парламентських порушень, які завадили опозиційним парламентарям взяти участь у обговореннях бюджету 16 грудня 2016 року (відомих як «голосування у Колонній залі» «the Column Hall vote»). 18 грудня 2017 року на відкритому судовому засіданні, на якому заявник надав дозвіл засобам масової інформації здійснювати фіксацію, він вирішив – наводячи причини в усній формі – дозволити проміжну апеляцію та наказав прокурорам продовжити раніше закрите розслідування.

Наданий заявником дозвіл засобам масової інформації здійснювати запис цього судового засідання також був предметом кримінального провадження. У зв'язку з цим прокурор 17 лютого 2020 року звернувся до Дисциплінарної палати Верховного суду з проханням зняти з заявника судовий імунітет з метою звинувачення його у злочинах, пов'язаних з розголошенням інформації неуповноваженим особам та діями на шкоду суспільним інтересам.

Після кількох стадій провадження 18 листопада 2020 року з заявника був знятий судовий імунітет, і Дисциплінарною палатою Верховного суду його було

відсторонено від виконання службових обов'язків. Його зарплату також зменшили на $\frac{1}{4}$ на час відсторонення.

Частина цього рішення щодо відсторонення заявника від виконання обов'язків та зменшення його заробітної плати було скасовано 29 листопада 2022 року новоствореною Палатою професійної відповідальності (Chamber of Professional Liability, далі – «CPL»), яка замінила Дисциплінарну палату Верховного суду. Вказана нова палата постановила, зокрема, що не було обґрунтованої підозри стверджувати, що заявник вчинив злочин. Частина, що стосувалася зняття з нього імунітету, яка дозволяла притягнути його до кримінальної відповідальності, залишалася в силі.

Після цього рішення пан Tuleya був поновлений на посаді, його заробітна плата була скоригована до повної суми, і він отримав відшкодування утриманої заробітної плати.

Кримінальні провадження проти заявника, очевидно, все ще тривають, в той час як жодне з попередніх розслідувань не призвело до дисциплінарного провадження проти нього. Заявник стверджував, що йому не повідомляли про припинення розслідування.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) , заявник скаржився, що Дисциплінарна палата Верховного суду, яка вирішила позбавити його імунітету та відсторонити від виконання обов'язків судді, є виконала вимоги «незалежного та неупередженого суду, створеного за законом».

Заявник також стверджував, що заходи, вжиті проти нього, становили судове переслідування та ставили під сумнів його репутацію як судді, порушуючи статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя), і були помстою за його публічну критику влади, яка підірвала незалежність судової влади, порушуючи статтю 10 Конвенції (свобода вираження поглядів). На його думку, такі заходи мали на меті не лише перешкодити правозахисній діяльності та залякати, а й справити «стримуючий ефект» на всіх суддів.

Зрештою заявник стверджував що відповідно до статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту), не було правового інструменту, за допомогою якого він міг би оскаржити порушення своїх прав на недоторканність приватного життя.

Оцінка Суду

Суд визнав за доцільне розглянути дві заяви разом в одному рішенні.

Пункт 1 статті 6 Конвенції

Суд встановив, що рішення новоствореного CPL від 29 листопада 2022 року, яке призвело до поновлення заявника та повернення заробітної плати, визнало – по суті – порушення права заявника відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції та забезпечило достатнє відшкодування у зв'язку з його відстороненням. Тому він втратив статус потерпілого щодо цієї частини своєї скарги відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції.

Суд привітав це рішення, вважаючи його позитивною подією в кризі верховенства права в Польщі.

Однак ЄСПЛ зазначив, що, хоча CPL однозначно встановив, що заявник не вчинив жодного кримінального правопорушення, рішення від 18 листопада 2020 року про зняття з нього імунітету і, таким чином про надання дозволу на притягнення до кримінальної відповідальності, залишалось в силі. Жодних дій для закриття кримінального провадження на національному рівні не було зроблено. Тому несприятливі наслідки цього рішення залишалися, і заявник зберіг свій статус потерпілого щодо зняття з нього імунітету.

Потім Суд продовжив вивчати, чи можна застосовувати кримінальну частину пункту 1 статті 6 Конвенції до провадження щодо зняття імунітету з заявника.

ЄСПЛ зазначив, що прокурор просив зняти імунітет з пана Tuleya, аби мати можливість пред'явити йому обвинувачення у несанкціонованому розголошенні інформації з досудового розслідування за пунктом 1 статті 241 Кримінального кодексу. Це правопорушення явно є кримінальним злочином відповідно до національного законодавства. Більше того, воно каралося штрафом або позбавленням волі на строк до двох років.

Отже, навіть незважаючи на те, що заявнику ще не було офіційно пред'явлено обвинувачення у кримінальному провадженні, підозра проти нього суттєво вплинула на його ситуацію.

Тому Суд встановив, що кримінальна частина пункту 1 статті 6 Конвенції застосовується до провадження щодо імунітету у справі заявника. Дійшовши до цього висновку, Суд підкреслив специфічні особливості та характер провадження щодо імунітету в Польщі, про що йдеться в низці рішень вищих польських судів за останні роки. У цих рішеннях було визначено, що рішення про зняття недоторканності з судді може бути прийняте лише судом та в порядку, що забезпечує основні гарантії справедливого судового розгляду. Дійсно, судовий імунітет мав давню традицію за польським законодавством і розглядався як одна з гарантій незалежності суддів.

Зрештою, що стосується суті скарг заявника відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, Суд визнав, відповідно до своїх рішень **Reczkowicz v. Poland** та **Juszczyszyn v. Poland**, що Дисциплінарна палата Верховного суду, яка

розглядала справу заявника, не була «незалежним та неупередженим судом, створеним відповідно до закону».

Підстави, на яких Суд дійшов своїх висновків у цих двох попередніх рішеннях, все ще залишаються в силі. Зокрема, на порядок призначення суддів до Дисциплінарної палати надмірно вплинули законодавча та виконавча влада. Це становило фундаментальне порушення, яке негативно вплинуло на весь процес та поставило під загрозу легітимність Дисциплінарної палати.

Відповідно, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції щодо права на незалежний та неупереджений суд, створений відповідно до закону.

Стаття 8 Конвенції

В першу чергу, ЄСПЛ зосередився на одному з попередніх розслідувань, порушених проти заявника, яке стосувалося запиту заявника до Суду Європейського Союзу з метою надання ним попереднього рішення, а також на рішенні про зняття з нього імунітету та відсторонення від виконання службових обов'язків.

ЄСПЛ встановив, що ці заходи, ставлячи під сумнів його суддівську добросовісність та професійну репутацію та перешкоджаючи йому виконувати свої службові обов'язки протягом більше двох років, мали значний вплив на приватне життя заявника. Отже, стаття 8 Конвенції була застосовною, і ці заходи становили втручання в право пана Tuleya на повагу до його приватного життя.

Далі Суд приділив значну увагу висновкам Суду ЄС у рішенні від 15 липня 2021 року² про те, що новий дисциплінарний режим для польських суддів є таким, що суперечить законодавству Європейського Союзу. У цьому рішенні Суд ЄС встановив, що сам факт проведення попереднього розслідування запитів на попереднє рішення чинить тиск на відповідних суддів та підриває їх незалежність. На думку Суду, притягнення до дисциплінарної відповідальності за ухвалення судового рішення може застосовуватись лише як винятковий захід. Тому втручання у право пана Tuleya на повагу до його приватного життя не було «відповідно до закону» у розумінні статті 8 Конвенції.

По суті, рішення про зняття імунітету з пана Tuleya та призупинення його повноважень також не було законним, з двох підстав.

Що стосується першої підстави, ЄСПЛ встановив, що ці заходи були призначені Дисциплінарною палатою Верховного суду, органом, який – відповідно до рішення Суду *Reczkowicz v. Poland* – не відповідав вимозі «незалежного та неупередженого суду, створеного за законом», незважаючи на те, що Конституція Польщі прямо вимагає, щоб такі рішення приймалися судом.

Що стосується другої підстави, то тлумачення закону Дисциплінарною палатою у своєму рішенні про зняття імунітету з заявника та його відсторонення

було цілком і явно непередбачуваним. Суд не міг виявити жодного злого умислу в тому, що заявник ухвалив своє рішення щодо розслідування «голосування у Колонній залі» у відкритому судовому засіданні. Дійсно, сама Дисциплінарна палата не вважала, що він навмисно розкрив охоронювану інформацію. Дисциплінарна палата також не встановила, що усне висловлення заявником причин призвело до будь-якої реальної загрози суспільним інтересам або негативно вплинуло на розслідування. Таким чином, пан Tuleya не міг передбачити, що його дії можуть призвести до зняття з нього імунітету від судового переслідування та його відсторонення.

Суд підкреслив, що справу заявника слід розглядати в контексті і того, що він був одним з найбільш відвертих критиків реорганізації судової влади в Польщі, і як Суд вже встановив у своєму рішенні **Grzęda v. Poland**, послідовні реформи уряду послабили незалежність судової влади.

Загалом, втручання у право пана Tuleya на повагу до його приватного життя не було «відповідно до закону» в порушення статті 8 Конвенції.

Стаття 10 Конвенції

ЄСПЛ встановив, що мало місце втручання у право пана Tuleya на свободу вираження поглядів.

Що стосується трьох попередніх розслідувань – щодо інтерв'ю, яке він дав на телеканалі новин TVN24, та його участі у громадських засіданнях у м. Гданську та м. Любліні – було очевидно, що вони були результатом реалізації заявником своєї свободи вираження поглядів.

Крім того, були підстави вважати, з огляду на загальний контекст, що зняття імунітету з пана Tuleya було прихованим покаранням за його критику послідовної судової реформи. Цей висновок був підтверджений не тільки польською та міжнародною пресою, а й Радою Європи, Міжнародною асоціацією суддів та Центром прав людини Американської асоціації адвокатів (the Council of Europe, the International Association of Judges and the American Bar Association Center for Human Rights).

Таке втручання не було «передбачене законом». Зокрема, заявник не був проінформований, коли було припинено попереднє розслідування щодо телевізійного інтерв'ю та його участі у двох публічних засіданнях. Без таких мінімальних запобіжних заходів попередні розслідування були відкритими для зловживань і могли переконати суддів не висловлювати свою думку з питань, що становлять суспільний інтерес.

Також рішення про зняття з нього імунітету та відсторонення його від виконання службових обов'язків не могло вважатися законним, з урахуванням наведеного вище висновку про те, що Дисциплінарна палата Верховного суду,

яка прийняла рішення, не була «судом» в цілях забезпечення дотримання Конвенції.

Зрештою, ЄСПЛ не міг погодитися з тим, що існувала будь-яка законна мета втручання у право заявника на свободу вираження поглядів. Він неухильно відстоював верховенство права та незалежність судової влади, не виходячи за рамки критики з суто професійної точки зору. Дійсно, заходи, вжиті владою, можна було б охарактеризувати як стратегію, спрямовану на залякування (або навіть замовчування) його поглядів. Такі заходи повинні були перешкоджати не тільки пану Tuleya, але й іншим суддям брати участь у громадських дебатах щодо законодавчих реформ, що впливають на судову систему, і в цілому з питань, що стосуються незалежності судової влади.

Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо права на незалежний та безсторонній суд, встановлений законом.

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів),

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 липня 2023 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявниця у цій справі – суддя, скаржилася на порушення її права на свободу вираження поглядів, захищеного статтею 10 Конвенції через те, що в якості покарання за розголошення нею в ЗМІ підстав її окремої думки до оприлюднення повного тексту судового рішення її було звільнено з посади.

Заявниця, Domnica Manole, громадянка Молдови та Румунії, у відповідний час була суддею Апеляційного суду м. Кишинєва.

У червні 2017 року Апеляційний суд м. Кишинєва, засідаючи у складі трьох суддів – однією з яких була заявниця – відхилив заяву газети Jurnal de Chişinău про поновлення строку для апеляції у справі про наклеп, яка стосувалася газети та спікера парламенту Молдови. У цій справі газету зобов'язали опублікувати спростування на телеканалі Jurnal TV, який належав тому ж медіа-тресту. Заявниця додала до рішення свою окрему думку.

Резолютивна частина рішення, яка вказувала на наявність окремої думки заявниці, була зачитана на відкритому засіданні, а інформація з цього приводу була опублікована на вебсайті Міністерства юстиції, де справа була представлена як така що «перебуває на розгляді».

Перед публікацією повного тексту рішення апеляційного суду із заявницею зв'язалася журналістка телеканалу Jurnal TV, якій суддя надіслала на мобільний телефон повідомлення, в якому коротко пояснила мотиви своєї думки. Того ж дня Jurnal TV опублікував статтю про розмову із заявницею та обґрунтування її окремої думки, яку вона висловила.

Згодом судовий інспектор надіслав Національній комісії з судово-правової служби (далі – Комісія) «меморандум про інформацію, поширену ЗМІ» щодо справи та розкриття заявницею змісту її окремої думки. Встановивши, що поведінка заявниці порушувала Закон про статус суддів, Комісія звернулася до Президента Республіки Молдова з проханням звільнити заявницю від обов'язків судді.

Президент Республіки задовольнив це прохання в липні 2017 року. Заявниця подала заяву до Верховного суду, який у листопаді 2018 року відхилив її як необґрунтовану.

Посилаючись, зокрема, на статтю 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), заявниця стверджувала, що її звільнення становило нелегітимне та непропорційне втручання в її право поширювати інформацію, що становить суспільний інтерес.

Оцінка Суду

За статтею 10 Конвенції

Суд зазначив, що, як підтверджено Верховним судом у його рішенні від 19 листопада 2018 року, звільнення заявниці ґрунтувалося виключно на тому факті, що вона оприлюднила телеканалу Journal TV короткий виклад причин своєї окремої думки. ЄСПЛ постановив, що мало місце втручання у здійснення заявницею свого права, яке підпадає під дію статті 10 Конвенції.

Безперечно, що втручання мало правову основу (а саме статті 8 і 25 Закону про статус суддів (далі – Закон № 544/1995), яка була доступною. Щодо його передбачуваності, заявниця стверджувала, що Закон про дисциплінарну відповідальність суддів (далі – Закон № 178/2014), який передбачав гарантії в дисциплінарних питаннях, мав бути застосований до її справи щодо будь-яких порушень правил і заборон, вчинених суддями. У той час у обох Законах № 544/1995 (застосований у цій справі) та № 178/2014 (на який посилалась заявниця) щодо суддів, які порушили заборону на розголошення інформації передбачалась лише єдина санкція у вигляді звільнення.

ЄСПЛ зазначив, що Комісія користувалася широкими дискреційними повноваженнями у виборі адміністративної процедури, застосовної у справі судді, підозрюваного / ої в порушенні цих положень.

Під час перевірки пропорційності втручання ЄСПЛ взяв до уваги застереження, які він висловив щодо обсягу повноважень Комісії обирати, яку процедуру та, відповідно, які гарантії застосовувати для накладення санкцій за певну поведінку з боку судді. Відповідно, він був готовий вважати, що оскаржуване втручання було передбачено Законом (№ 544/1995) і переслідувало принаймні одну з цілей, визнаних законними Конвенцією, а саме підтримання авторитету та неупередженості судової влади. Щодо того, чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві, Суд зазначив, що в той час заявниця, в силу своєї посади судді, була в принципі пов'язана обов'язком розсудливості (зокрема, висловлювань).

Він також зазначив, що існування її окремої думки було відомо з моменту постановлення на відкритому слуханні 8 червня 2017 року Апеляційного суду м. Кишинєва рішення про відхилення заяви Jurnal de Chişinău про поновлення строку для оскарження рішення у справі про наклеп у ЗМІ за участю газети та спікера парламенту Молдови. Отже, станом на дату постановлення рішення можна було зробити висновок про позицію заявниці щодо пропущеного строку оскарження, про який йшлося. Тим не менш, Суд зазначив, що заявниця вирішила піти далі та відповісти на конкретне запитання журналіста, коротко виклавши причини своєї окремої думки.

Щодо розкриття інформації ЄСПЛ повторив, що в принципі судові органи повинні проявляти максимальну обачність щодо справ, які вони розглядають,

щоб зберегти свій імідж неупереджених суддів. Ця обачність повинна застерегти їх від звернення до преси, навіть коли їх провокують. Хоча ЄСПЛ вважав, що ця справа стосувалася питання суспільного інтересу, в якому зацікавленість ЗМІ в поширенні інформації значно зменшилася з плином часу, і що заявниця висловила доволі коротко, він все ж визнав відповідними причини, наведені Верховним судом для застосування санкції за таку поведінку. У зв'язку з цим він постановив, що обов'язок суддів бути розсудливими вимагав від них не розголошувати причини рішення до того, як ці причини стануть доступними для громадськості. Однак ЄСПЛ повторив, що процесуальні гарантії, а також характер і суворість накладеного покарання є додатковими критеріями, які слід досліджувати при оцінці пропорційності втручання у здійснення свободи вираження поглядів, гарантованої статтею 10 Конвенції.

Стосовно процесуальних гарантій Суд зазначив, що, на відміну від Закону № 544/1995, який був застосований у цій справі, дисциплінарною процедурою відповідно до Закону № 178/2014 було передбачено гарантії, розроблені для того, щоб контролювати широкі повноваження Комісії у цій сфері. Він також зазначив, що у цій справі Верховний суд розглянув аргументи заявниці виключно з точки зору повноважень Комісії відповідно до Закону № 544/1995, не розглядаючи питання недотримання цим органом процедури, встановленої Законом про Національну комісію з судово-правової служби № 947/1996, в якому йдеться про дисциплінарну процедуру у випадку порушення суддею заборони розголошувати інформацію.

Що стосується накладеного покарання, Суд зауважив, що звільнення заявниці було єдиним покаранням, яке могло бути застосоване на той час. Це було дуже суворе покарання, яке остаточно обірвало її кар'єру після 18 років успішної служби.

Крім того, санкція не слідувала за іншими заходами, вжитими раніше щодо заявниці. Відповідні міжнародні документи та висновки, а також законодавство та практика держав-членів Ради Європи передбачають, що тест на пропорційність також повинен оцінювати суворість санкції, обраної з ряду доступних санкцій щодо змісту та контексту оскаржуваного діяння. У цій справі така оцінка не була проведена, і Уряд не стверджував, що будь-які виняткові обставини виправдовують застосування єдиної санкції такої суворості.

Зрештою, у той час, коли Верховний суд розглядав апеляцію заявниці, до Закону № 544/1995, який став основою для накладення на заявницю санкцій, було внесено зміни таким чином, що порушення заборони на розголошення інформації суддями на цій правовій підставі більше не каралися. У той же час Закон № 178/2014, який на думку заявниці слід було застосувати у її справі, передбачав низку санкцій за порушення цієї заборони.

Хоча до завдань Суду не входило оцінювати, чи міг Верховний суд зробити будь-які висновки з зазначених змін під час оскаржуваного провадження, які стосувалися попередніх подій, тим не менш, з цих законодавчих змін стало зрозуміло, що законодавець навіть тоді вважав, що порушення заборони на розголошення інформації суддями мало бути розглянуте у світлі всього спектру санкцій, які існують у сфері дисциплінарної відповідальності суддів.

Отже, Суд дійшов висновку, що не можна вважати, що національні органи влади застосували відповідні стандарти, які впливають із прецедентної практики ЄСПЛ щодо статті 10 Конвенції, і що, в будь-якому випадку, санкція, застосована до заявниці, не була необхідною в демократичному суспільстві. Отже, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів).

Постановлено, що немає необхідності окремо розглядати прийнятність та суть скарг на підставі пункту 1 статті 6 та статті 8 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 18 липня 2023 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

FIYALO AND OTHERS v. Ukraine (№ 62545/15 та 3 інші – див. перелік у додатку): відсутність ефективного розслідування обставин смерті внаслідок дорожньо-транспортних пригод і дорожньо-транспортних пригод, які становили загрозу життю, в яких не брали участі представники держави – порушення

SHAKHMINA AND SHAKHMIN v. Ukraine (№ 14480/20): неефективне розслідування дорожньо-транспортної пригоди, яка становила загрозу життю, в якій не брали участі представники держави – порушення

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

KOSKO v. Ukraine (№ 41832/16): ненадання заявникові належної медичної допомоги під час тримання під вартою – порушення

SHKURENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 44327/21 та 4 інші заяви – див. перелік у додатку): неналежні умови ув'язнення заявників та відсутність ефективного засобу правового захисту, а також інші порушення Конвенції – порушення

KORZH AND OTHERS v. Ukraine (№ 56154/21 та 9 інших заяв – див. перелік у додатку): неналежні умови ув'язнення заявників та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

CHEBOTAR v. Ukraine (№ 3790/21 та № 42948/21): неналежні умови ув'язнення заявника та відсутність ефективного засобу правового захисту, а також інші порушення Конвенції – порушення

MYRCHENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 49256/21 та 8 інших заяв – див. перелік у додатку): неналежні умови ув'язнення заявників та відсутність ефективного засобу правового захисту, а також інші порушення Конвенції – порушення

SHVETS AND OTHERS v. Ukraine (№ 50415/21 та 8 інших заяв – див. перелік у додатку): неналежні умови ув'язнення заявників та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

ROZHNOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 7501/22 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): неналежні умови ув'язнення заявників та відсутність ефективного засобу правового захисту, а також інші порушення Конвенції – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

GANYSH AND OTHERS v. Ukraine (№ 36314/15 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): надмірна тривалість досудового тримання заявників під вартою та інші порушення Конвенції – порушення

KOTSABA AND OTHERS v. Ukraine (20293/16 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): відсутність відповідних і достатніх підстав для їх тримання під вартою – порушення

SELEGEY AND OTHERS v. Ukraine (№ 50900/18 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): незаконне тримання під вартою та інші порушення Конвенції – порушення

SKRYPKA AND OTHERS v. Ukraine (№ 20390/19 та 3 інші заяви – див. перелік у додатку): недоліки у провадженні щодо перегляду законності тримання заявників під вартою, а також інші порушення Конвенції – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

ROMAN AND OTHERS v. Ukraine (№ 20554/18 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

LAGOSHENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 47045/21 та 5 інших заяв – див. перелік у додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

BONDARENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 42664/21 та 10 інших заяв – див. перелік у додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

VOLOBOYEV AND OTHERS v. Ukraine (№ 47900/21 та 2 інші заяви – див. перелік у додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

VOLODYMYR TORBICH v. Ukraine (№ 14957/13): відмова журналісту у наданні доступу до інформації, розпорядником якої були органи державної влади – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (липень 2023 року). Рішення за період із 01.07.2023 по 31.07.2023 / Відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2023. – 65 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua